

บทที่ 6

บทสรุป และ เสนอแนะ

สรุปการวิจัย

ผู้สมัครรับเลือกตั้งที่ไม่ได้รับการเลือกตั้ง ไม่สามารถหาคะแนนจำนวนมากจนชนะการเลือกตั้งได้ เพราะปัญหาสำคัญหลายอย่าง นับตั้งแต่ความพร้อมของผู้สมัครเอง ความช่วยเหลือจากพรรคการเมืองที่สังกัดซึ่งมีจำนวนไม่มากนัก ปัญหาจากผู้สมัครร่วมคณะที่มีความสานักทางการเมืองแตกต่างกัน ปัญหาและอุปสรรคจากเขตเลือกตั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประชาชนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ซึ่งไม่มีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองที่ดีพอ และที่สำคัญก็คือ ยุทธวิธีหาเสียงเลือกตั้งของผู้สมัครที่ได้รับการเลือกตั้ง ซึ่งได้แก่ การจัดระบบห้วคะแนนหรือตัวแทน การแจกเงินซื้อเสียง การแจกสิ่งของ การจัดสร้างสาธารณประโยชน์เหล่านี้ เป็นต้น ยังเป็นวิธีการหาเสียงที่มีอิทธิพลในการจูงใจประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าการปราศรัย การติดโปสเตอร์ และแจกใบปลิวซึ่งผู้สมัครที่ไม่ได้รับการเลือกตั้งนิยมนำมาใช้

จากที่กล่าวมานี้ พอจะคาดการณ์ได้ว่า ถ้าผู้สมัครที่ไม่ได้รับการเลือกตั้งยังไม่สามารถแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ คือ การขาดแคลนทรัพยากรทางการเมือง การเลือกสังกัดพรรค และใช้วิธีการหาเสียงที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพการณ์ของเขตเลือกตั้ง และอื่นๆ อีกมาก ผู้สมัครประเภทนี้ก็คงไม่มีโอกาสได้รับการเลือกตั้ง และคงไม่สามารถสร้างความนิยมในหมู่ประชาชนได้ แม้จะลงสมัครรับเลือกตั้งอีกกี่สมัยก็คงไม่สามารถได้รับการเลือกตั้งแต่อย่างใด

ข้อสรุปบางประการเกี่ยวกับผู้สมัครที่ไม่ได้รับการเลือกตั้ง

1. ขาดทรัพยากรทางการเมือง ซึ่งได้แก่ อิทธิพล บารมี เงิน ชื่อเสียง อันทำให้ประชาชนรู้จักและยอมรับ กล่าวคือ นอกจากจะเป็นผู้สมัครหน้าใหม่ไม่เป็นที่รู้จักของประชาชนแล้ว ยังเป็นผู้ขาดประสบการณ์ทางการเมือง ฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคมก็อยู่ในระดับเดียวกับประชาชนโดยทั่วไป หรือไม่แตกต่างจากประชาชนมากนัก

2. ผู้สมัครร่วมคณะ ถ้าเป็นคนในระดับเดียวกันมักมีแนวความคิดเห็นทางการเมืองแตกต่างกัน บางครั้งก็เกิดการแตกความสามัคคี ในที่สุดก็แตกแยกคณะ ต่างคนต่างหาเสียง ทำให้การหาเสียงขาดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3. ความช่วยเหลือจากพรรคที่สังกัด เพราะผู้สมัครที่ไม่ได้รับการเลือกตั้ง มักเป็นผู้สมัครหน้าใหม่ มีทรัพยากรทางการเมืองจำกัดดังกล่าวในข้อ 1. จึงส่งผลให้ไม่มีความสำคัญภายในพรรคการเมืองที่สังกัด กล่าวคือ พรรคจะจัดไว้ในประเภทผู้สมัครที่ไม่คาดหวังว่าจะได้รับชัยชนะ เหตุนี้ พรรคจึงให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ ไม่มาก หรือช่วยเหลือเท่าที่จะสามารถสมัครรับเลือกตั้งได้ และเดินทางไปหาเสียงได้บ้างเท่านั้น เช่น ให้เพียงเงินค่าสมัครและค่าเดินทาง 7,000 บาท โปสเตอร์และบัตรเบอร์จำนวนหนึ่ง เป็นต้น

4. วิธีการหาเสียง ด้วยเหตุผลจากข้อ 1, 2 และ 3 ดังกล่าวแล้ว ผู้สมัครรับเลือกตั้งที่ไม่ได้รับการเลือกตั้ง จึงมีวิธีการหาเสียงจำกัด เท่าที่ความสามารถของผู้สมัครเอง จำนวนเงินทุน และวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้วิธีการปราศรัยกับประชาชนตามหมู่บ้าน ตำบล ในตลาด หรือบริเวณอื่นๆ ที่ประชาชนมักชุมนุมกันในช่วงเวลา การติดโปสเตอร์ก็ทำไม่ได้ทั่วถึงทั้งเขตเลือกตั้ง เพราะมีจำนวนไม่มาก และการเดินพบปะประชาชนตามบ้านเรือน ก็ทำได้เป็นบางเวลา คือ เวลาเช้า กับเวลาเย็น และวันเสาร์-อาทิตย์ รวมทั้งวันหยุดราชการ เพราะประชาชนจะอยู่บ้านดูรายการโทรทัศน์ ไม่ออกไปไร่นาเหมือนเวลากลางวันในวันธรรมดา อย่างไรก็ตาม ผู้สมัครก็ไม่สามารถเดินพบปะประชาชนได้ทั่วทั้งเขตเลือกตั้ง เพราะต้องทำด้วยตนเอง ประกอบเวลาหาเสียงมีจำกัดด้วย

5. เขตเลือกตั้ง เขตเลือกตั้งที่ 4 จังหวัดอุบลราชธานี มีอาณาเขตกว้างขวางกว่าทุกเขตในจังหวัดนี้ กล่าวคือ มีพื้นที่มากกว่า 6,000 ตารางกิโลเมตร หรือใหญ่กว่ากรุงเทพมหานครกว่าสี่เท่า ประกอบด้วย 8 อำเภอ กับอีก 1 กิ่งอำเภอ

ประชาชนในเขตเลือกตั้งนี้ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทานา ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์ มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ยากจน ประกอบกับการขาดการศึกษา จึงมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองในระดับไม่สูงนัก กลุ่มคนที่มีสถานภาพสูงในสังคมของเขตเลือกตั้งนี้ ก็คือ ข้าราชการ พระภิกษุ คหบดี พ่อค้า กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ตลอดจนนักการเมืองท้องถิ่น ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นระดับของชนชั้นนำในท้องถิ่น ความสัมพันธ์ของคนจะยึดหลักความสัมพันธ์กัน เป็นการส่วนตัว การเป็นญาติมิตร เพื่อนฝูง และยึดถือตัวบุคคลมากกว่าหลักการ

ในการหาเสียงเลือกตั้งนั้น ถ้าผู้สมัครคนใดสามารถติดต่อกับชนชั้นนำในท้องถิ่นได้ และจัดตั้งหัวคะแนนหรือตัวแทนไว้ในตำบล หมู่บ้านต่างๆ อย่างทั่วถึง ผู้สมัครคนนั้นก็จะเป็นที่รู้จัก และสร้างความนิยมในหมู่ประชาชนได้อย่างรวดเร็ว แต่ถ้าผู้สมัครคนใด ไม่สามารถติดต่อกับกลุ่มชนชั้นนำเข้ามาเป็น "พวกพ้อง" หรือรู้จักกันอย่างสนิทสนมได้ ผู้สมัครคนนั้นก็ไม่ใช่ที่รู้จักและนิยมชมชอบของประชาชน ทั้งนี้เพราะผู้นำท้องถิ่นเหล่านี้ มีความสามารถในการชี้แนะและจูงใจประชาชนให้เลือกผู้สมัครได้มาก เพราะได้รับการยอมรับจากประชาชนโดยทั่วไป

เขตเลือกตั้ง จึงนับว่ามีความสำคัญต่อผู้สมัครรับเลือกตั้งมาก เพราะในแต่ละเขตเลือกตั้งมีส่วนประกอบปลีกย่อยจำนวนมาก ผู้สมัครที่สามารถเข้าใจปัจจัยต่างๆ ในเขตเลือกตั้งได้อย่างดี และเลือกวิธีหาเสียงที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ในเขตเลือกตั้ง ก็มักประสบความสำเร็จในการเลือกตั้งด้วย

เมื่อการเลือกตั้งทั่วไปมีขึ้นในแต่ละครั้ง ผู้สมัครรับเลือกตั้งที่ไม่ได้รับการเลือกตั้งในครั้งก่อนๆ ก็ยังตัดสินใจลงสมัครรับเลือกตั้ง เพราะยังมีความหวังว่าประชาชนจะเลือกตน และสามารถเอาชนะการเลือกตั้งได้ บางคนก็เปลี่ยนเข้าสังกัดพรรคที่ให้ความช่วยเหลือทางด้านต่างๆ จำนวนมาก บางคนก็สมัครพรรคเดิมและใช้วิธีการหาเสียงในวิธีการแบบเดิม แต่กรณีการเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งที่ 4 จังหวัดอุบลราชธานีในการศึกษาปี ผู้สมัครที่มีทรัพยากรทางการเมืองจำกัด ไม่มีกลุ่มคนช่วยเหลือในการหาเสียง หรือได้รับความช่วยเหลือจากพรรคการเมืองที่สังกัดมากพอ และถ้าผู้สมัครที่ดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอยู่แล้ว ยังใช้วิธีการจัดตั้งหัวคะแนน และใช้เงินทุนในการหาเสียงจำนวนมาก ประกอบกับอิทธิพล บารมีทางการเมืองที่เพิ่มมากขึ้น ผู้สมัครที่ไม่ได้รับการเลือกตั้งก็ยังมีโอกาสน้อยที่จะได้รับการเลือกตั้งในเขตนี้

จากการสังเกตการณ์โดยทั่วไปในเขตเลือกตั้งที่ 4 ในการเลือกตั้งทั่วไปปี 2531 สามารถคาดการณ์ได้ว่า ผู้ที่จะสามารถชนะการเลือกตั้งในเขตนี้ได้ต้องมีทรัพยากรทางการเมืองพร้อมเพรียง มีอิทธิพล บารมี และเงินทุนในการหาเสียงจำนวนมาก การดึงเอาชนชั้นนำในท้องถิ่นเข้ามาเป็นพวกพ้อง การจัดตั้งหัวคะแนนไว้ทั่วไปในเขตเลือกตั้ง ส่วนผู้สมัครที่ไม่สามารถดำเนินการ เช่นนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพก็จะไม่ได้รับการเลือกตั้งแต่อย่างใด

ข้อเสนอแนะ

การหาเสียงเลือกตั้ง นับว่ามีผลกระทบต่อทุกส่วนในสังคม ตั้งแต่ระดับพื้นฐาน คือปัจเจกชน (individual) ครอบครัว (family) กลุ่มต่างๆ ในสังคม (interest groups, pressure groups) ไปจนถึงสถาบันการปกครองและองค์กรต่างๆ ในชาติ ซึ่งได้แก่การจัดตั้งรัฐบาล (executive) ฝ่ายนิติบัญญัติ ระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

พิจารณาถึงระบบการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตย ในมิติที่เป็นเป็นด้านกว้างจะ เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการปกครองของประชาชน สังคมใดที่มีความเป็นประชาธิปไตยมาก ประชาชนจะมีบทบาทต่อการตัดสินใจ หรือการใช้อำนาจของผู้ปกครองมาก การเลือกตั้งหรือการเลือกผู้สมัครฝ่ายรัฐบาลหรือฝ่ายค้าน จะส่งผลให้รัฐบาลสนองตอบความต้องการของประชาชนได้ ใกล้เคียงที่สุด

มิติด้านลึกของประชาธิปไตย เกี่ยวข้องกับลักษณะที่เป็นส่วนประกอบของการเลือกตั้ง กล่าวคือ การหาเสียงเลือกตั้ง (campaigning) การตัดสินใจเลือกของประชาชน (voting behavior) มีลักษณะอย่างไร ประชาชนมีส่วนร่วม และมีอำนาจมากน้อยเพียงใดในการเลือกตั้ง ซึ่งจะส่งผลไปสู่การจัดตั้งรัฐบาลด้วย

มิติด้านยาวของประชาธิปไตย เกี่ยวข้องกับการที่ประชาชนมีบทบาทควบคุมรัฐบาล เปลี่ยนแปลงรัฐบาล หรือเปลี่ยนแปลงแนวนโยบายในการบริหารประเทศได้อย่างไร การเลือกตั้งที่เกิดขึ้นประชาชน สามารถเลือกตัวแทนของกลุ่มตนหรือตัวแทนของกลุ่มอื่น

การหาเสียงเลือกตั้งของผู้สมัครรับเลือกตั้ง จะสะท้อนให้เห็นมิติทั้งสามของระบอบประชาธิปไตยได้ชัดเจน แสดงให้เห็นว่าสังคมใดมีความเป็นประชาธิปไตยมากน้อยเพียงใดหรือ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การที่จะพัฒนาระบอบประชาธิปไตย ผู้สมัครรับเลือกตั้ง และพรรคการเมือง ควรพัฒนารูปแบบวิธีการหาเสียงที่ส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยด้วย

เหตุนี้ ในการจัดทำข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับ "การเลือกตั้ง" จากการศึกษา "กรณีผู้สมัครรับเลือกตั้งไม่ได้รับการเลือกตั้ง" นี้ ผู้วิจัย จะแบ่งประเด็นสำคัญออกเป็น 4 ประเด็นคือ

1. บทบาทของรัฐ (the role of state) เกี่ยวกับการจัดการเลือกตั้ง
2. บทบาทของสังคม (the role of social) เกี่ยวกับการเลือกตั้ง
3. คุณภาพของพรรคการเมือง (political party) เกี่ยวกับการคัดเลือกผู้สมัคร
4. ผู้สมัครรับเลือกตั้ง (candidates) เกี่ยวกับการหาเสียงเลือกตั้ง

1. บทบาทของรัฐ (the role of state)

ในปัจจุบัน จะเห็นว่าการเลือกตั้ง มีขั้นตอนต่างๆ มากมาย มีประเด็นเกี่ยวกับเงินและผลประโยชน์ของกลุ่มคนในสังคมมาเกี่ยวข้องจนแยกไม่ออก บทบาทของรัฐในฐานะผู้บริหารการเลือกตั้ง ควบคุมให้การเลือกตั้ง "บริสุทธิ์ ยุติธรรม" ได้ตัวแทนที่แท้จริงของคนส่วนใหญ่ในสังคม สมเจตนาารมณ์ของระบอบประชาธิปไตย จึงถือได้ว่าเป็นบทบาทสำคัญยิ่งต่อการเลือกตั้ง

เกี่ยวกับขั้นตอนการเลือกตั้งนั้น รัฐควรมีบทบาทสำคัญ 3 ประการ คือ กำหนดกฎเกณฑ์ กติกาการเลือกตั้ง, การควบคุมบังคับ (enforcement) ให้การเลือกตั้งเป็นไปตามกฎเกณฑ์ กติกาที่ได้วางไว้และการที่ให้การสนับสนุนการเลือกตั้งทั้งในและนอกฤดูกาลเลือกตั้ง

ก. กำหนดกฎเกณฑ์กติกาในการเลือกตั้ง

รัฐธรรมนูญแห่งพระราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2528 ซึ่งมีความสำคัญต่อการเลือกตั้งวันที่ 24 ก.ค. 2531 โดยตรง มีบทบัญญัติที่ควรนำ พิจารณาบางประเด็น ในส่วนที่เกี่ยวกับการเลือกตั้ง คือ

สิทธิ เสรีภาพของบุคคล

มาตรา 34 บัญญัติว่า "บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการพูด การเขียน การพิมพ์ และการโฆษณา

การจำกัด เสรีภาพ เช่นนี้ จะกระทำได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะ....."

มาตรา 36 บัญญัติว่า "บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ การจำกัดเสรีภาพเช่นนี้ จะกระทำได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะ"

มาตรา 37 บัญญัติว่า "บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม สหภาพ สหพันธ์ สหกรณ์ หรือหมู่คณะอื่น

การรวมกัน การจัดตั้ง การดำเนินกิจการและการเลิกของสมาคม สหภาพ สหพันธ์ สหกรณ์ หรือหมู่คณะอื่น ย่อมเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย"

มาตรา 38 บัญญัติว่า "บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันเป็นพรรคการเมือง เพื่อดำเนินกิจการในทางการเมือง ตามวิถีทางการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้

การรวมกัน การจัดตั้ง การดำเนินกิจการและการเลิกพรรคหาเสียง ย่อมเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยพรรคการเมือง"

จะเห็นได้ว่า รัฐธรรมนูญ แห่งพระราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2521 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2528 เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมการในปกครองประเทศอย่างกว้างขวาง โดยมีหลักการสำคัญเคารพสิทธิพื้นฐานเบื้องต้นของประชาชน ตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตย กล่าวคือ เปิดโอกาสให้ประชาชนได้พูด ได้แสดงความคิดเห็นโดยเสรี มีสิทธิที่จะรวมกลุ่มชุมนุมกัน โดยบริสุทธิ์ สามารถรวมตัวกันเป็นกลุ่มต่างๆ และที่สำคัญประชาชนสามารถจัดตั้งพรรคการเมือง เพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทางการเมืองตามวิถีทางการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้

การจัดตั้งพรรคการเมือง

พ.ร.บ. พรรคการเมือง พ.ศ. 2524 ¹ มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการจัดตั้งพรรคการเมือง ไว้ในหมวด 1 มาตรา 7 ความว่า

¹ ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 98 ตอนที่ 111 (ฉบับพิเศษ), 8 กรกฎาคม 2524.

"ผู้มีสัญชาติไทยโดยการเกิดอายุไม่ต่ำกว่ายี่สิบปีบริบูรณ์ และไม่เป็นภิกษุ สามเณร นักพรต หรือนักบวช มีจำนวนตั้งแต่สิบห้าคนขึ้นไป อาจารย์รวมเป็นคณะผู้เริ่มจัดตั้งพรรคการเมือง ซึ่งมีแนวนโยบายในลักษณะที่ไม่ก่อให้เกิดความรู้สึกแตกแยกใน เรื่อง เชื้อชาติหรือศาสนา ระหว่างชนในชาติ ไม่เป็นภัยต่อความมั่นคงในรัฐ หรือไม่ขัดต่อกฎหมายหรือความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ เป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ เพื่อดำเนินการออกหนังสือเชิญชวนผู้อื่นให้สมัครเป็นสมาชิก เมื่อมีจำนวนผู้สมัครเข้าเป็นสมาชิกรวมกับจำนวนผู้เริ่มจัดตั้งพรรคการเมือง แล้ว ไม่น้อยกว่าห้าพันคน ย่อมตั้งพรรคการเมืองได้ โดยจดทะเบียนต่อนายทะเบียนที่กระทรวงมหาดไทย

สมาชิกจำนวนห้าพันคนดังกล่าวในวรรคหนึ่ง อย่างน้อยต้องประกอบด้วยสมาชิก ซึ่งมีที่อยู่ในแต่ละภาคไม่น้อยกว่าภาคละห้าจังหวัด ตามบัญชีรายชื่อภาค และจังหวัดท้ายพระราชบัญญัตินี้ และมีจำนวนสมาชิกจังหวัดละไม่น้อยกว่าห้าสิบคน

ผู้ที่ จะสมัครเข้าเป็นสมาชิกได้ ต้องเป็นผู้มีสัญชาติไทยโดยการเกิด มีอายุไม่ต่ำกว่ายี่สิบปีบริบูรณ์ และไม่เป็นภิกษุ สามเณร นักพรต หรือนักบวช

มาตรา 8 บัญญัติว่า "ก่อนดำเนินการโฆษณาเชิญชวนผู้อื่นเข้าเป็นสมาชิกในคณะผู้เริ่มจัดตั้ง พรรคการเมืองทำหนังสือแจ้งต่อนายทะเบียนตามแบบที่นายทะเบียนกำหนด พร้อมกับหนังสือเชิญชวนสามฉบับ....."

มาตรา 9 บัญญัติว่า "...

เมื่อได้รับหนังสือรับรองการแจ้งแล้ว ให้คณะผู้เริ่มจัดตั้งพรรคการเมืองมีสิทธิโฆษณาเชิญชวนผู้อื่นเข้าเป็นสมาชิก และดำเนินการก่อตั้งพรรคการเมืองได้ หนังสือรับรองการแจ้งนั้นใช้ได้หนึ่งปีนับแต่วันที่ออก

มาตรา 10 บัญญัติว่า "ในกรณีที่นายทะเบียนเห็นว่า หนังสือเชิญชวนมีชื่อ ภาพ เครื่องหมายหรือแนวนโยบายของพรรคการเมืองในลักษณะที่ก่อให้เกิดความรู้สึกแตกแยกใน เรื่อง เชื้อชาติหรือศาสนา ระหว่างชนในชาติเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ ขัดต่อกฎหมายให้นาย

ทะเบียนสิ่งไม่รับแจ้ง และบอกกล่าว เป็นหนังสือพร้อมทั้ง เหตุผลที่สิ่งไม่รับแจ้งไปยังคณะผู้ เริ่มจัดตั้ง
พรรคการเมืองภายในสิบห้าวันนับแต่วันที่ "ได้รับแจ้ง"

มาตรา 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24,
25, 26, 27, 28, และ 29 ล้วน เป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับจัดตั้งพรรคการเมือง การสิ้นสุด
สมาชิกภาพของสมาชิกพรรคการเมือง ตลอดจนถึง ความเกี่ยวข้องระหว่างผู้เริ่มก่อตั้งพรรคการเมือง
และอำนาจวินิจฉัยของนายทะเบียนพรรคการเมือง ซึ่งได้แก่ ปลัดกระทรวงมหาดไทย

ตามบทบัญญัติดังกล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่า พระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับนี้วาง
หลักเกณฑ์ในการจัดตั้งพรรคการเมืองไว้ค่อนข้างยุ่งยาก และสับสน กล่าวคือ

จำนวนผู้เริ่มก่อตั้ง และจำนวนผู้สมัครเข้าเป็นสมาชิกพรรค ผู้ร่างพระราชบัญญัติมี
เจตนาดีในการมุ่งส่งเสริมให้พรรคการเมืองมีขนาดใหญ่ มีความเข้มแข็ง สมาชิกพรรคมีความเป็น
ระเบียบวินัย แต่อย่างไรก็ตาม การที่พรรคการเมืองจะเข้มแข็ง สมาชิกพรรคมีระเบียบวินัย ก็
ไม่ได้อยู่ที่การควบคุมด้วยกฎหมายประการเดียว การกำหนดหลักการไว้เช่นนี้ กลับจะเป็นการ
ปิดกั้นการรวมกลุ่มกันของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชนชั้นต่ำ อาชีพเกษตรกร และผู้ใช้
แรงงานซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในประเทศ ทั้งนี้ เพราะระเบียบกฎหมายทำให้ผู้เริ่มก่อตั้ง 15 คน เป็น
อย่างน้อยก็ดี มีผู้สมัครเข้าเป็นสมาชิกรวมกับผู้ก่อตั้งอย่างน้อย 5,000 คนก็ดี การก่อตั้งต้องผ่าน
การพิจารณาครั้งกรองอย่างละเอียดรอบคอบของนายทะเบียนพรรคการเมืองก็ดี การประชุมจัดตั้ง
ต้องมีสมาชิกเข้าร่วมประชุมไม่น้อยกว่า 100 คน มาจากทุกภาค ทั่วประเทศ และอื่นๆ ก็ดี
ล้วนแต่เป็นการส่งเสริมให้พรรคการเมือง เป็นองค์กรของชั้นสูง และนักธุรกิจ อุตสาหกรรม ซึ่ง
มีทรัพยากรต่างๆ พร้อมเพรียงทั้งสิ้น จะเห็นได้จาก จำนวนพรรคการเมืองในปัจจุบันมีจำนวน
น้อยลงกว่าในช่วงปี 2517-2519 และจำนวนพรรคที่มีอยู่ก็มักจะมีกลุ่มนักธุรกิจอุตสาหกรรมเข้าไป
สนับสนุนอยู่จำนวนมาก การจัดหาสมาชิกเพื่อมาร่วมก่อตั้งของพรรคส่วนใหญ่ที่ก่อตั้งมาตั้งแต่ ปี
2525 เป็นต้นมา มักจะต้องใช้เงินทุนจำนวนมากในการจัดหาสมาชิกให้ครบ 5,000 คน และโดย
ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ผู้เข้าร่วมลงชื่อเป็นสมาชิกพรรคส่วนใหญ่ มักจะถูกชักชวนในลักษณะของการมี
สินจ้างหรือระดม (mobilized) มากกว่าจะเข้ามาโดยสมัครใจ บางพรรค เช่น พรรคเสรีนิยม
สามารถจัดหาสมาชิกเข้าร่วมได้ถึง 65,000 คน บางพรรคเช่นพรรคประชาเสรี ก็จัดหาเพียงที่

ต้องการและทำให้ได้จำนวนตามต้องการเป็นตัวเลขที่สวยงาม คือ 5,999 คน² และบางครั้งกลุ่ม
 นักการเมืองบางกลุ่มยังใช้วิธีเข้าดำเนินกิจการพรรคการเมืองที่จัดตั้งแล้ว แทนกลุ่มเดิมที่เริ่มก่อ
 ตั้ง โดยมีการซื้อขายตอบแทนกัน หลีกเลี่ยงขั้นตอนการจัดตั้งที่ยุ่งยาก ล้มเปลี่ยนเงิน และ เวลา

เหตุนี้ ถ้าจะกล่าวไปแล้ว พรรคการเมืองในปัจจุบัน จึงเป็นการรวมกลุ่มกันของชน
 ชั้นน่านในสังคม ซึ่งได้แก่ นักการเมืองเก่า นักธุรกิจ นักอุตสาหกรรม อดีตข้าราชการชั้นผู้ใหญ่
 คหบดี ผู้มีฐานะอันจะกิน ฯลฯ โดยดึงเอาประชาชนเข้ามาเป็นส่วนประกอบส่วนหนึ่ง โดยที่
 ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสรวมกลุ่มกันจัดตั้งพรรคการเมืองรักษาผลประโยชน์ของพวกเขาเลย

ผู้วิจัย มีความเห็นว่า ไม่ควรวางข้อกำหนดไว้เคร่งครัดจนเกินไป ควรปล่อยให้การ
 รวมกลุ่มกันของประชาชนเป็นไปโดยธรรมชาติ เวลาที่ผ่านมาเพียง 57 ปี ยังนับว่าเป็นเพียงการ
 เริ่มต้นของการรวมกลุ่มในลักษณะพรรคการเมืองของคนไทยเท่านั้น ข้อบัญญัติเกี่ยวกับการก่อตั้ง
 พรรคการเมืองควรมีลักษณะเปิดมากกว่านี้ เพื่อส่งเสริมให้กลุ่มเกษตรกร ผู้ใช้แรงงานซึ่งเป็นชน
 ส่วนใหญ่ได้มีโอกาสเลือกตัวแทนที่เป็นชนชั้นเดียวกับพวกเขาเข้าไปรักษาผลประโยชน์ในรัฐสภาด้วย
 ไม่ควรปล่อยให้ คนกลุ่มน้อย คือ กลุ่มชนชั้นสูง เป็นผู้มีเสียงข้างมาก (majority) ในรัฐสภา
 ขณะที่คนกลุ่มใหญ่ คือ เกษตรกรและผู้ใช้แรงงานกลายเป็นฝ่ายเสียงข้างน้อย (minority) ใน
 รัฐสภา อย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ผู้เริ่มก่อตั้ง อายุยี่สิบปีบริบูรณ์ มีจำนวน 5 คน ก็คงเพียงพอที่จะเป็นหลักประกันของ
 การรวมกลุ่มบุคคลได้ ส่วนจะมีสมาชิกเข้าร่วมก่อตั้งจำนวนเท่าใดจึงจะเหมาะสม ก็ขึ้นอยู่กับแนว
 นโยบาย และบทบาทของพรรคการเมืองนั้นๆ แต่โดยทั่วไปแล้ว พรรคการเมืองในระบอบ
 ประชาธิปไตยมักจะต้องแสวงหาสมาชิกให้มากที่สุด เพื่อเสริมโอกาสให้ได้รับการเลือกตั้งมาก
 ที่สุด ขอเพียงให้ผู้ร่วมก่อตั้งมีคุณสมบัติที่ดีพอสมควร มีเจตนาที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง
 โดยผ่านกระบวนการเลือกตั้ง โดยแท้จริง การมีพรรคการเมืองจำนวนมากคงไม่ใช่ปัญหาสำคัญ

² มนูญ วัฒนโกเมร, ข้อมูลพื้นฐานพรรคการเมืองปัจจุบัน และพรรคการเมืองกับ
 การเลือกตั้ง ปี2522-2529. (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การพิมพ์พลชัย, 2529), หน้า 46.

เพราะในที่สุดกลไกของสังคม ซึ่งได้แก่ บุคคล องค์กร สถาบันต่างๆ ตลอดจนแนวความคิดที่แตกต่างกันของบุคคล ก็จะปรับเปลี่ยนพรรคการเมืองให้มีจำนวนที่เหมาะสมกับสภาพของสังคมเอง รัฐบาลเพียงแต่ควบคุมไม่ให้พรรคการเมืองมีพฤติกรรมไปในทางสร้างวาทกรรมแตกแยกและเป็นภัยร้ายแรงต่อประเทศชาติเท่านั้น การควบคุมเข้มงวดเกินไป นับตั้งแต่การประชุมก่อตั้ง การแสดงบัญชีของสาขาพรรค และอื่นๆ กลับเป็นผลลบมากกว่าจะเป็นผลดี เพราะพรรคการเมืองส่วนใหญ่ในปัจจุบัน ไม่นิยมจะจัดตั้งสาขาพรรค เพราะมีข้อยุ่งยากในทางกฎหมายมาก พรรคการเมืองกับประชาชนจึงมีช่องว่าง (gap) ระหว่างกัน กล่าวคือ ประชาชนไม่เห็นความสำคัญและไม่เข้ามาร่วมกิจกรรมทางการเมืองกับพรรคการเมือง

อัตราส่วนของพลเมืองต่อจำนวนผู้แทนราษฎร

ใน ส่วนที่ 3 ที่เกี่ยวกับ สภาผู้แทนราษฎร ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2521 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2528 บัญญัติหลักเกณฑ์อัตราส่วนพลเมืองต่อจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการแบ่งเขตเลือกตั้ง ไว้ในมาตรา 90 ความว่า

"จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของแต่ละจังหวัดจะพึงมีให้คำนวณตาม เกณฑ์จำนวนราษฎรแต่ละจังหวัดตามหลักฐานการทะเบียนราษฎรที่ประกาศในปิดสุพท้ายก่อนปีที่มีการเลือกตั้ง หนึ่งแสนห้าหมื่นคนต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหนึ่งคน จังหวัดใดมีราษฎรไม่ถึงหนึ่งแสนห้าหมื่นคนให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในจังหวัดได้หนึ่งคน ถ้าจังหวัดใดมีราษฎรเกินหนึ่งแสนห้าหมื่นคนก็ให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในจังหวัดนั้นเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งคน ต่อจำนวนราษฎรทุกหนึ่งแสนห้าหมื่นคน เศษของหนึ่งแสนห้าหมื่นถ้าถึงเจ็ดหมื่นห้าพันหรือกว่านั้น ให้นับ เป็นหนึ่งแสนห้าหมื่นคน....."

รัฐธรรมนูญ แต่ละฉบับ กำหนดอัตราส่วนของพลเมืองต่อจำนวน ส.ส. ไว้แตกต่างกัน เช่น ฉบับปี พ.ศ. 2475, 2476, 2489, 2490, 2495 กำหนดอัตราพลเมือง 200,000 คน ต่อ ส.ส. 1 คน ฉบับปี พ.ศ. 2492, 2521, 2502, 2511 กำหนดอัตราพลเมือง 150,000 คนต่อ ส.ส. 1 คน เป็นต้น ปัจจุบันมี ส.ส. ทั้งสิ้น 357 คน โดยบางจังหวัดซึ่งมีราษฎรจำนวนมาก เช่น กรุงเทพมหานคร นครราชสีมา อุบลราชธานี ขอนแก่น นครศรีธรรมราช ฯลฯ ทำการแบ่งเขตจังหวัดออกเป็นเขตเลือกตั้งหลายเขต มี ส.ส. เขตละอย่างต่ำ 2 คน บางจังหวัดที่มีราษฎรไม่

มาก เช่น ภูเก็ต แม่ฮ่องสอน นครนายก เป็นต้น มี ส.ส. จังหวัดละ 1 คน ความแตกต่างนี้ ทำให้มีผู้เสนอให้วิธีการตั้งเป็นแบบ one man one vote หรือประชาชนแต่ละคนมีคะแนนเสียงเดียว กล่าวคือ ประชาชนคนหนึ่งสามารถเลือก ส.ส. ได้ 1 คน

เกณฑ์อัตราส่วนพลเมืองตามรัฐธรรมนูญปัจจุบัน 150,000 คน ต่อ ส.ส. 1 คน ทำให้มีจำนวน ส.ส. รวม 357 คน ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ถ้าจะส่งเสริมให้ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่อยู่ในชนบทสามารถเลือกตัวแทนที่แท้จริง คือ เลือกได้คนในกลุ่มเดียวกัน เป็นเกษตรกรเหมือนกันแล้ว เกณฑ์อัตราพลเมืองควรจะลดลงกว่านี้อาจจะเป็น 100,000 คน หรือ 80,000 คน ต่อ ส.ส. 1 คน ทั้งนี้เพราะว่า เมื่อลดอัตราส่วนพลเมืองลงแล้วจะทำให้มีจำนวน ส.ส. มากขึ้น ส่งผลให้มีผู้สมัครรับเลือกตั้งมีจำนวนมากขึ้นด้วย ซึ่งคนดี มีความรู้ ความสามารถ แต่ไม่มีทุนทรัพย์ในการหาเสียงหรือพรรคการเมืองที่มีทุนทรัพย์ไม่มาก อาจลงสมัครรับเลือกตั้งมากขึ้น มีโอกาสได้รับการเลือกตั้งมากขึ้น การใช้จ่ายเงินซื้อเสียง แจกสิ่งของ หรือวิธีอื่นใดก็ตาม ซึ่งผู้สมัครและพรรคการเมืองที่มีความพร้อมมากใช้ในการหาเสียง จะลดความเข้มข้นลงไปตามเหตุผลของดีมานด์ซัพพลาย (demand-supply) คือ จากจำนวน ส.ส. 357 คน ถ้าเพิ่มเป็น 500-600 คน คือมีตำแหน่งจำนวนมากขึ้น ประชาชนก็มีทางเลือกหลายทาง แทนที่ส่วนใหญ่จะรับเงิน และรับของแจกเพื่อเลือกผู้สมัครที่ซื้อเสียง หรือแจกสิ่งของเพียงฝ่ายเดียว ส่วนหนึ่งพวกเขาอาจลงคะแนนให้กับผู้สมัครคนอื่นา ด้วย แรงจูงใจ ที่จะทำให้ผู้สมัครใช้จ่ายเงินซื้อเสียง หรือวิธีอื่นา ที่ไม่เป็นผลดีต่อระบอบประชาธิปไตย ก็จะน้อยลง เพราะระดับของการแข่งขัน จะลดความเข้มข้นลง

ผู้วิจัย มีความเห็นว่า ไม่ควรหวังจำนวนตัวเลขของ ส.ส. จะมากเกินไป แต่ควรส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในวิถีทางต่างๆ มากกว่า เพราะการมี ส.ส. จำนวนมาก แต่เป็นตัวแทนของประชาชนจากทุกกลุ่มทุกระดับ คงจะบังเกิดผลดีต่อการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของส่วนรวม มากกว่าการมี ส.ส. จำนวนน้อย แต่เป็นเพียงตัวแทนของกลุ่มคนไม่กี่กลุ่มไม่กี่ระดับชั้นเท่านั้น

ข. การควบคุมบังคับตามกฎหมายเกณฑ์กติกาที่ตั้งไว้ (enforcement)

กฎหมายกติกาดังกล่าวได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งพระราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 พระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พระราชบัญญัติพรรคการเมือง ตลอดจน

กฎหมายแพ่ง และอาญาที่เกี่ยวข้อง และคำสั่ง และข้อกำหนดที่ออกโดยกระทรวง ทบวง กรม ต่างๆ

โดยสรุปแล้ว ข้อบัญญัติในกฎหมายต่างๆ ดังกล่าว มีเจตนาที่ดี ในการกำหนดการก่อตั้ง พรรคการเมือง การดำเนินการทางการเมืองของพรรคการเมือง การเลือกตั้งตลอดจนการทำหน้าที่ในรัฐสภา ซึ่งจะขอแยกกล่าวบางประเด็นโดยสรุป ดังนี้ คือ

1. การจัดตั้งพรรคการเมือง รัฐธรรมนูญแห่งพระราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2521 มาตรา 38 บัญญัติว่า "บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันเป็นพรรคการเมือง การจัดตั้ง การดำเนินกิจการและการเลิกพรรคการเมืองเป็นไป ตามบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยพรรคการเมือง" ทั้งนี้ กฎหมายกำหนดเงื่อนไขในการจัดตั้งพรรคการเมืองไว้ ดังนี้

1.1 คณะผู้เริ่มจัดตั้งพรรคการเมือง จะต้องเป็นบุคคลผู้มีสัญชาติไทยโดยการเกิด มีอายุไม่ต่ำกว่า 20 ปีบริบูรณ์ และไม่เป็นภิกษุ สามเณร นักพรต หรือนักบวช มีจำนวนตั้งแต่ 15 คนขึ้นไป³

1.2 มีจำนวนสมาชิกเริ่มแรกรวมกับจำนวนผู้เริ่มจัดตั้งพรรคการเมือง ไม่น้อยกว่า 5,000 คน ซึ่งมีอยู่ในแต่ละภาคไม่น้อยกว่าภาคละ 5 จังหวัด ละ 50 คน เป็นอย่างน้อย⁴

ฯลฯ

2. พรรคการเมืองกับการเลือกตั้ง รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2527 มาตรา 94 กำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งไว้ว่า

2.1 สัญชาติไทยโดยการเกิด ผู้มีสัญชาติไทยซึ่งบิดาเป็นคนต่างด้าวต้องมีคุณสมบัติอื่นอีกตามที่กฎหมาย ว่าด้วยการเลือกตั้ง ส.ส. กำหนดไว้

2.2 อายุไม่ต่ำกว่า 25 ปีบริบูรณ์ในวันเลือกตั้ง

2.3 เป็นสมาชิกพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียว และ

³ พ.ร.บ. พรรคการเมือง พ.ศ.2524, ม.7.

⁴ พ.ร.บ. พรรคการเมือง พ.ศ.2524, ม.7 วรรค 2.

ก. กรณีการเลือกตั้งทั่วไป พรรคการเมืองที่สมาชิกจะมีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งได้ต้องเป็นพรรคการเมืองที่ส่งสมาชิกเข้าสมัครรับเลือกตั้งทั้งหมดรวมกันไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวน ส.ส. ทั้งหมดที่จะพึงมีในการเลือกตั้งครั้งนั้น และต้องเป็นพรรคการเมืองที่ส่งสมาชิกเข้าสมัครรับเลือกตั้งเป็นคณะ เพียงคณะเดียวและครบจำนวน ส.ส. ที่จะพึงมีได้ในเขตเลือกตั้ง ที่พรรคการเมืองดังกล่าวส่งสมาชิกเข้าสมัครรับเลือกตั้ง

ข. กรณีการเลือกตั้งซ่อม พรรคการเมืองที่สมาชิกมีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งได้ต้องเป็นพรรคการเมืองที่มีสมาชิกสังกัดเป็น ส.ส. อยู่แล้วจากการเลือกตั้งทั่วไป และต้องเป็นพรรคการเมืองที่มีคุณสมบัติตามข้อ ก. ด้วย

ฯลฯ

3. การหาเสียงเลือกตั้ง

3.1 คำใช้จ่ายในการหาเสียงเลือกตั้ง กฎหมายบัญญัติไว้ว่า^๑

มาตรา 32 เมื่อได้ประกาศพระราชกฤษฎีกา ให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเขตเลือกตั้งใด ผู้สมัครแต่ละคนจะใช้จ่ายเกี่ยวกับการเลือกตั้งทั้งหมด เกินสามแสนห้าหมื่นบาทไม่ได้ ทั้งนี้ ไม่รวมค่าธรรมเนียมการสมัคร

คำใช้จ่ายตามวรรคหนึ่ง ให้รวมถึงบรรดาเงินหรือทรัพย์สินอื่นใดที่พรรคการเมืองหรือบุคคลอื่นใดจ่าย หรือรับว่าจะจ่ายแทนหรือนำมาให้อาศัยโดยไม่คิดค่าตอบแทน เพื่อประโยชน์ในการหาเสียงเลือกตั้ง ในกรณีนำทรัพย์สินมาให้อาศัย ให้คำนวณตามอัตราค่าเช่าหรือค่าตอบแทนตามปกติในท้องที่นั้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ พ.ร.บ. การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ.2522 แก้ไขโดย พ.ร.บ. การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2523 พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ.2526, มาตรา 32, 33, 34, 35 และ 37.

มาตรา 33 การใช้จ่ายตามมาตรา 32 ให้ใช้จ่ายได้เฉพาะค่าใช้จ่าย

ดังต่อไปนี้

สื่อมวลชนอื่น

อื่นๆ

และการสื่อสารอื่นใด

เกี่ยวกับการเลือกตั้ง

แห่งพระราชบัญญัตินี้

- (1) การโฆษณากระจายเสียง วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และ
- (2) การพิมพ์ โฆษณา แจกจ่าย ประกาศ แผ่นป้าย ใบปลิว และส่งพิมพ์
- (3) การจัดหาเครื่องเขียน แบบพิมพ์ ไปรษณียากร โทรเลข โทรศัพท์
- (4) การซื้อ เช่า หรือยืมสำนักงาน สถานที่ ยานพาหนะ วัสดุ อุปกรณ์
- (5) การว่าจ้างแรงงานทุกประเภทที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้ง
- (6) ค่าใช้จ่ายในการเดินทางเพื่อการเลือกตั้ง
- (7) ค่าใช้จ่ายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการหาเสียงเลือกตั้งที่ไม่ขัดต่อบทบัญญัติ

มาตรา 34 ภายในกำหนดสามเดือนหลังจากวันประกาศผลการเลือกตั้ง ผู้สมัครต้องยื่นรายการค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการเลือกตั้งให้ถูกต้องตามความเป็นจริงต่อผู้ว่าราชการจังหวัดที่ตนสมัครรับเลือกตั้ง ซึ่งได้แก่

- (1) ค่าใช้จ่ายทั้งหมดเกี่ยวกับการเลือกตั้งที่ได้จ่ายไปแล้ว
 - (2) ค่าใช้จ่ายทั้งหมดเกี่ยวกับการเลือกตั้งที่ยังค้างชำระ
 - (3) หลักฐานการจ่ายเงินตาม (1) และหลักฐานการค้างชำระตาม (2)
- ซึ่งอย่างน้อยต้องมีรายการแสดงชื่อและที่อยู่ของผู้รับหรือเจ้าหน้าที่

ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดรักษารายการค่าใช้จ่ายและหลักฐานตามวรรคหนึ่ง มีกำหนดหกเดือนนับแต่วันที่ประกาศผลการเลือกตั้ง

ในกรณีที่มีการคัดค้านการเลือกตั้งที่กระทำในเขตเลือกตั้งใด ว่าผู้สมัครใช้จ่ายเงินเกินกว่าที่กำหนด ให้เก็บรักษารายการค่าใช้จ่ายและหลักฐานดังกล่าวไว้จนกว่าคดีถึงที่สุด

การขอตรวจสอบและขอสำนวนรายการค่าใช้จ่ายตามวรรคหนึ่ง จะกระทำ
ได้แต่ผู้สมัครหรือพรรคการเมือง โดยยื่นคำร้อง เป็นหนังสือต่อผู้ว่าราชการจังหวัดและเสียค่า
ธรรมเนียมตามระเบียบของทางราชการ

มาตรา 35 เมื่อได้มีการประกาศพระราชกฤษฎีกา ให้เลือกตั้งสมาชิก
สภาผู้แทนราษฎรในเขตเลือกตั้งใดจนถึงวันเลือกตั้ง ห้ามมิให้ผู้สมัครหรือผู้ใดกระทำการอย่างหนึ่ง
อย่างใด เพื่อจะจูงใจให้ผู้เลือกตั้งลงคะแนนเลือกตั้งให้แก่ตนเองหรือผู้สมัครอื่น หรือให้งดเว้นมิให้
ลงคะแนนให้แก่ผู้สมัครใดด้วยวิธีการดังนี้

(1) จัดทำ ให้ เสนอให้ หรือสัญญาว่าจะให้ทรัพย์สินหรือผลประโยชน์อื่นใด
อันอาจคำนวณเป็นเงินให้แก่ผู้ใด

(2) ให้ เสนอให้ หรือสัญญาว่าจะให้เงินหรือทรัพย์สินอื่นไม่ว่าโดยทาง
ตรงหรือทางอ้อม แก่สมาคม มูลนิธิ วัด สถาบันการศึกษาหรือสถานสงเคราะห์อื่นใด

(3) ทำการโฆษณาหาเสียงด้วยการจัดให้มีมหรสพและงานรื่นเริงต่างๆ

(4) ทำสิ่งอันเป็นสาธารณประโยชน์หรือสิ่งอื่นใด เพื่อประโยชน์ของบุคคล
ชุมชน สมาคม มูลนิธิ วัด สถาบันการศึกษา หรือสถาบันอื่นใด ทั้งนี้ ไม่ว่าจะ เป็นประโยชน์ต่อส่วน
รวมหรือไม่ก็ตาม

(5) เลี้ยงหรือรับจะจัดเลี้ยงผู้ใด

มาตรา 37 ห้ามมิให้ผู้สมัครผู้ใดจัดยานพาหนะนำผู้เลือกตั้งไปยังที่เลือก
ตั้ง เพื่อการเลือกตั้งหรือนำกลับไปจากที่เลือกตั้ง หรือจัดให้ผู้เลือกตั้งไปยังที่เลือกตั้ง หรือกลับ
จากที่เลือกตั้ง โดยไม่ต้องเสียค่าโดยสารยานพาหนะหรือค่าจ้าง ซึ่งต้องเสียตามปกติ หรือผู้ใด
กระทำการ เช่นว่านั้น เพื่อประโยชน์แก่ผู้สมัครใด"

4. บทกำหนดโทษ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการหาเสียงเลือกตั้ง มีดังนี้ คือ มาตรา 84
ของ พ.ร.บ. การเลือกตั้งส.ส. บัญญัติว่า "ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา.....35จะต้องระวาง
โทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสิบปีและปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท และสั่งให้ศาลสั่งเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งมี
กำหนด สิบปี"

มาตรา 86 ของ พ.ร.ร. การเลือกตั้ง ส.ส. บัญญัติว่า "ผู้สมัครผู้ใดใช้จ่ายเกี่ยวกับการเลือกตั้งเกินค่าใช้จ่ายที่กำหนดไว้ตามมาตรา 32 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินห้าหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และให้ศาลสั่งเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งมีกำหนดห้าปี"

มาตรา 87 "ผู้สมัครผู้ใดไม่ยื่นรายการค่าใช้จ่ายต่อผู้ว่าราชการจังหวัดภายในกำหนดไว้ตามมาตรา 32 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินห้าหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และให้ศาลสั่งเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งมีกำหนดห้าปี"

มาตรา 89 "ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา37.... ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และให้ศาลสั่งเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งมีกำหนดห้าปี"

จะเห็นได้ว่าผู้สมัครรับเลือกตั้งที่ได้รับการเลือกตั้ง ในปัจจุบันส่วนใหญ่ต่างยอมรับว่า "การเลือกตั้ง" มีการแข่งขันกันสูงมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับผู้เลือกตั้งกรณีใดกรณีหนึ่งหรือทุกกรณี ดังนี้

1. เป็นนักธุรกิจ หรือมีฐานะดี
2. ลงสมัครในพื้นที่ที่ไม่ใช่ภูมิลำเนาของตน
3. มีคู่แข่งที่มีความพร้อมในด้านทรัพยากรทางการเมืองทัดเทียมกัน
4. มีตำแหน่งหัวหน้าพรรคหรือผู้บริหารระดับสูงของพรรค ซึ่งมีความคาดหวังสูงว่า

ต้องได้รับการเลือกตั้ง

5. มีการจัดตั้งระบบหัวคะแนน หรือตัวแทนในเขตเลือกตั้ง
6. วิธีการหาเสียงเกี่ยวข้องกับแจกสิ่งของ แจกเงิน จ้างรถขนคนไปยังหน่วย

เลือกตั้ง

เมื่อเกิดการแข่งขันกันสูงเพราะกรณีต่างๆ ดังกล่าว ย่อมมีการหาเสียงโดยวิธีการที่ผิดกฎหมายหลายประการ ซึ่งกฎหมายไม่สามารถเอาผิด หรือกฎหมายไม่สามารถบังคับใช้ (enforcement) ยกตัวอย่าง เช่น

ประการแรก ค่าใช้จ่ายกฎหมายกำหนดไว้ไม่เกินคนละ 350,000 บาท แต่ในทางปฏิบัตินั้น ผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งมักใช้จ่ายสูงกว่าจำนวนนี้มาก โดยเฉพาะกรณีที่มีการแข่งขันกันสูงมากดังกล่าว ซึ่งรู้จักกันโดยทั่วไปเกี่ยวกับเงินจำนวนมหาศาลที่ผู้สมัครบางคนใช้จ่ายในการเลือกตั้งว่า "โรคร้อยเอ็ด" ซึ่งมาจากกรณีการเลือกตั้งซ่อมใน จ.ว. ร้อยเอ็ด เมื่อ 9 สิงหาคม 2524 ซึ่งมีการแข่งขันกันสูงมาก ปัจจุบัน สำหรับผู้สมัครที่คาดหวังไว้สูงว่าจะได้รับการเลือกตั้งจะมีอัตราค่าใช้จ่ายในการหาเสียงไม่น้อยกว่า 1 ล้านบาท บางคนอาจใช้ถึง 10-20 ล้านบาท⁶

กรณีค่าใช้จ่ายที่กำหนดไว้ไม่เกิน 350,000 บาท ดังกล่าว ผู้วิจัยมีความเห็นว่าควรจะสงวนไว้ เพราะจะได้มีข้อบังคับควบคุมไม่ให้ผู้สมัครที่มีความพร้อมเพียงในด้านต่างๆ หาเสียงเอาเปรียบผู้สมัครคนอื่นา ซึ่งจะส่งผลต่อการปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งทางการเมือง เช่น ตำแหน่งรัฐมนตรี เป็นต้น ของผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งด้วยวิธีการ "ลงทุน" หาเสียงจำนวนมาก ดังกล่าวด้วย กล่าวคือ "ผู้ที่ลงทุน" ย่อมคิด "จะถอนทุน" เพื่อ "เตรียมทุน" สำหรับ "ลงทุน" ในการเลือกตั้งครั้งต่อไป เพื่อที่จะได้เข้ามา "ถอนทุน" หรือแสวงหาผลประโยชน์จากตำแหน่งหน้าที่เป็น "วัฏจักรโรสมม" เช่นนี้เรื่อยไป

ประการที่สอง การควบคุมบังคับให้เป็นไปตามกฎหมาย รัฐควรจะดำเนินการอย่างไรหาวิธีการเอาผิดผู้กระทำ ติดตามทัน เล่ห์เหลี่ยมของผู้สมัครประเภทนี้อย่างไร ทั้งนี้เพราะพฤติกรรมหาเสียงด้วยวิธีการดังกล่าว นอกจากไม่บังเกิดผลดีต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยแล้วยังเป็นการอบรมกล่อมเกลาคความรู้ทางการเมือง (political socialization) ในทางที่ผิดให้กับประชาชนด้วย ผู้วิจัย ขอเสนอแนะขั้นตอนการควบคุมให้เป็นไปตามกฎหมายและการใช้มาตรการเสริมบางอย่าง ในบางประเด็น คือ

⁶ ผู้แทนราษฎร (พฤษภาคม 2532), หน้า 13.

ก. เกี่ยวกับการควบคุมให้เป็นไปตามกฎหมาย

1. ควรจัดตั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐ หน่วยงานควบคุมการหาเสียงเลือกตั้งทุกเขตเลือกตั้ง เขตละไม่น้อยกว่า 20 คน โดยคัดเลือกคนที่มีความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการเลือกตั้งอย่างดี และมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่ด้วย
2. บุคคลเหล่านี้จะทำหน้าที่สังเกตการณ์ตามตำบลหมู่บ้านต่างๆ อย่างใกล้ชิด ตลอดระยะเวลาในการหาเสียงของผู้สมัคร โดยมีวัตถุประสงค์ช่วยในการทำงานพร้อมเพรียง ได้แก่ รถยนต์ รถจักรยานยนต์ วิทยุคลื่นสั้น วิทยุ-เทป กล้องถ่ายรูป ฯลฯ
3. ทำการประเมินค่าใช้จ่ายของผู้สมัครแต่ละคน จากการทำคัตเอาท์ ใบปลิว บัตรเบอร์ รถยนต์โฆษณา การจัดตั้งหัวคะแนน การจัดคนทำงาน ฯลฯ แล้วตรวจสอบจากรายการที่ผู้สมัครยื่นบัญชีค่าใช้จ่ายในการหาเสียงเลือกตั้ง
4. ถ้ามีกรณีสงสัยว่าผู้สมัครคนใด ใช้จ่ายเงินเกินกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้ รัฐควรเสาะหาหลักฐานให้เพียงพอ แล้วจัดส่งฟ้องเพื่อให้ศาลตัดสิน

ข. มาตรการเสริมเพื่อป้องกันการทุจริตในการหาเสียงเลือกตั้ง

1. แก้กฎหมายเพิ่มโทษข้าราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่นที่ยอมตัวเป็นหัวคะแนนให้กับผู้สมัคร ไม่วางตัวเป็นกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ตำรวจ และข้าราชการครู โดยให้ผู้บังคับบัญชา หรือประชาชนร้องเรียนกล่าวโทษได้
2. ตั้งรางวัลน้ำจับ การใช้จ่ายเงินซื้อเสียง การแจกสิ่งของ จ้างรถขนคนไปยังหน่วยเลือกตั้งและวิธีอื่นๆ ที่ผิดกฎหมาย โดยให้รางวัลสูงพอสมควรกับความเสียหายของพลเมืองดี และนำเรื่องการจับกุม ไปเผยแพร่ทางสื่อสารมวลชน (mass media) ต่างๆ ด้วย
3. ออกกฎหมายขยายสิทธิการออกเสียงเลือกตั้งให้แก่ประชาชนเพิ่มขึ้น เช่น กฎหมาย Reform Act, 1832 ของอังกฤษ ออกกฎหมายเพื่อความควบคุมการติดสินบน และการทุจริตในการเลือกตั้ง ดังเช่น กฎหมาย The Carrupt and Illegal Practices Act, ของอังกฤษ และสหรัฐอเมริกา

การขยายสิทธิออกเสียงเลือกตั้งให้แก่ประชาชน จากอายุ 20 ปี บริบูรณ์ในปัจจุบัน เป็น 18 ปีบริบูรณ์ จะทำให้ลดการทุจริตในการหาเสียงได้มาก หรือกระทำได้น้อยลง ทั้งนี้ เพราะประชาชนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งมีจำนวนมากขึ้น และคนหนุ่ม-สาว เหล่านี้เป็นคนรุ่น

ใหม่มีจิตใจที่ติงาม อาจไม่ยอมขายสิทธิของตน และยังเป็น การส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่มีส่วนร่วมทาง การเมืองเพิ่มขึ้นด้วย

4. รัฐควรรักษาการสนับสนุนพรรคการเมืองต่างๆ ทั้งในรูปของตัวเงิน และการทำให้ใช้ บริการบางอย่างของรัฐ การให้เงินอุดหนุนพรรค อาจพิจารณาให้ตามจำนวน ส.ส. ของพรรคใน สภา หรือให้เท่ากันทุกพรรคไม่ว่าจะมี ส.ส. มากหรือน้อยเท่าใด นอกจากนี้ พรรคการเมือง สามารถใช้บริการการสื่อสารของรัฐได้ฟรี เช่น การส่งจดหมาย และไปรษณีย์ภัณฑ์ การแถลง นโยบายทางวิทยุ และโทรทัศน์ เหล่านี้เป็นต้น

5. ความเสียเปรียบในเชิงเศรษฐกิจ สถานะทางสังคม ความรู้ของประชาชน ทำให้ ผู้สมัครที่ได้เปรียบในด้านต่างๆ ดังกล่าว ใช้วิธีการหาเสียงโจมตีจุดอ่อนของประชาชน เพื่อหวัง ได้รับการเลือกตั้ง โดยไม่คำนึงว่าจะถูกต้อง ชอบธรรม ตามครรลอง คลองธรรมของระบอบ ประชาธิปไตยหรือไม่ เพราะถ้าได้รับการเลือกตั้งแล้ว ก็สามารถได้รับผลตอบแทนคุ้มค่า ทั้งจาก การทำหน้าที่ในรัฐสภา เช่น การยกมือแล้วได้รับเงินตอบแทน เป็นต้น หรืออาจถูกซื้อตัวให้เข้า สังเกตพรรคการเมืองบางพรรคที่ต้องการผู้สมัครที่มีศักยภาพสูงที่จะได้รับการเลือกตั้งเข้าสังกัด นัก วิชาการท่านหนึ่ง คือ กระมล ทองธรรมชาติ ได้เรียกวิธีการซื้อเสียง ซึ่งเป็นวิกฤติการณ์สำคัญ ทางการเมืองในปัจจุบัน ว่าเป็น "ธนาประหาร" คือ การใช้ธนบัตรหรือเงินเพื่อเอาชนะการเลือก ตั้ง ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ลักษณะการซื้อเสียงเป็นความผิด 2 ฝ่าย คือผู้ให้กับผู้รับ หรือมีดีมานด์ ซัพพลาย ดังนั้น กฎหมายควรเพิ่มการเอาผิดประชาชนผู้รับเงินด้วย และเอาผิดการกระทำใน ลักษณะแอบแฝง เช่น การบริจาคเงินให้แก่องค์กรชุมชน โดยอ้างว่า เพื่อสาธารณประโยชน์ต่างๆ การออกเงินให้ชาวบ้านกู้ในช่วงการเลือกตั้ง เป็นต้น แม้ว่าในทางปฏิบัติอาจจะเอาตัวผู้กระทำ ผิดมาลงโทษได้ยาก แต่ส่วนหนึ่งก็เป็นการ "ปราม" ทำให้ประชาชนเกิดความสำนึก เพื่อส่วนรวม มากขึ้น.

6. เพิ่มบทบัญญัติให้พรรคการเมืองเปิดเผยเงินบริจาคและรายจ่าย ก่อนและหลังการ เลือกตั้ง เพื่อรัฐจะได้ตรวจสอบสถานะทางการเงินของพรรคต่างๆ และสามารถควบคุมการทุจริต ในการหาเสียงได้

ค. การให้การสนับสนุนการเลือกตั้งทั้งในและนอกฤดูกาลเลือกตั้ง

บทบาทหน้าที่ของรัฐในด้านนี้ก็ ได้แก่ การประชาสัมพันธ์รูปแบบและลักษณะของการเลือกตั้งในรูปการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพื่อยกระดับความรู้ความเข้าใจ และความสำนึกทางการเมืองให้กับประชาชน ตั้งแต่การเลือกตั้งครั้งแรกเมื่อปี 2476 ถึง ปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าการเลือกตั้ง เป็นเพียงเทศกาลฯ หนึ่งเหมือนเทศกาลปีใหม่ ตรุษสงกรานต์ เท่านั้น เมื่อผ่านพ้นการประกาศผลการเลือกตั้งแล้ว รัฐก็ยุติบทบาททางการเมืองในส่วนนี้ จะเริ่มอีกครั้งเมื่อมีการเลือกตั้งครั้งใหม่ ซึ่งใช้เวลาดำเนินการเพียงคร่าวๆ ประมาณ 30 วัน และลงมือทำจริงจังเพียง 2-3 วัน เท่านั้น คือวันเตรียมการ วันเลือกตั้ง และหลังวันเลือกตั้งเก็บรวบรวมวัสดุอุปกรณ์การเลือกตั้ง

รัฐควรอย่างยิ่งที่จะมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในด้านนี้ และควรจะทำอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอตลอดปี บทบาทหน้าที่ต่างๆ ที่รัฐควรกระทำ ได้แก่

1. การประชาสัมพันธ์ ลักษณะรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยในเรื่องต่างๆ รวมทั้งการเลือกตัวแทนของประชาชน โดยหน่วยงานของรัฐทุกระดับ ในรูปของการโฆษณาผ่านสื่อ (media) ต่างๆ ของรัฐ เช่น วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ เป็นต้น หรือในรูปของเอกสารต่างๆ ซึ่งออกเป็นประจำและสามารถแจกจ่ายถึงมือประชาชนทั่วประเทศ วิธีการประชาสัมพันธ์นี้ เป็นการปูพื้นฐานความรู้ความเข้าใจ ทางการเมืองระบอบประชาธิปไตยให้กับประชาชน

2. การเร่งประชาสัมพันธ์ ในหลายรูปแบบในช่วงฤดูกาลเลือกตั้ง โดยการเพิ่มความถี่มากกว่าช่วงนอกฤดูกาลเลือกตั้ง เช่น การเพิ่มจำนวนรถโฆษณาออกไปประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านตามหมู่บ้าน ตำบลต่างๆ ได้รับข่าวสารการเลือกตั้งทุกวันตลอดระยะเวลาประมาณ 30 วัน จนถึงวันเลือกตั้ง เพิ่มจำนวนโปสเตอร์ และใบปลิว รวมทั้งคัดเอาทำให้อำเภอเลือกตั้ง เพิ่มรายการการเลือกตั้งทางวิทยุกระจายเสียง และโทรทัศน์ทุกวันฯ ละหลายช่วงเวลา

3. การให้การอบรมความรู้ทางการเมืองกับประชาชนในระดับเข้มข้น กล่าวคือ จัดการอบรมความรู้ทางการเมืองระบอบประชาธิปไตยขึ้นในหมู่บ้านตำบลต่างๆ นอกฤดูกาลเลือกตั้งเอาประชาชนตามหมู่บ้านมารับการอบรม และร่วมกิจกรรมทางการเมืองระยะสั้น ประมาณ 1-2 วัน โดยจัดให้มี การอภิปราย การสัมมนา การจัดการเลือกตั้งจำลอง เช่น แบ่งผู้เข้าอบรมเป็น 3 ฝ่าย 2 ฝ่าย เป็นพรรคการเมือง 2 พรรค อีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้เลือก และให้มีกิจกรรมคล้ายคลึงกับการเลือกตั้งจริง เป็นต้น

เป็นที่น่ายินดีว่า รัฐบาลของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับข่าวสารทางการเมืองมากขึ้นในปัจจุบัน โดยการทำให้มีการถ่ายทอดวิทยุ และโทรทัศน์วันเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรี 4 ท่าน เมื่อวันที่ 19-20 กรกฎาคม 2532 ถ้ามีการถ่ายทอดสดในลักษณะดังกล่าว และมีรายการเสริมของสถานีวิทยุ และสถานีโทรทัศน์เอง มากกว่านี้ประชาชนก็จะได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางการเมือง และมีความรู้ความเข้าใจดีกว่าปัจจุบันมากขึ้น โดยสรุปแล้ว รัฐยังแสดงบทบาทในด้านต่างๆ ทั้งการออกกฎหมายให้ครอบคลุม การควบคุมให้กฎหมายมีผลบังคับ และการให้การสนับสนุนการเลือกตั้ง ไม่เพียงพอ ถ้ารัฐปรับปรุงบทบาทต่างดังกล่าวอย่างจริงจัง จะส่งผลกระทบต่อกระบวนการเลือกตั้งในวงกว้างและส่งผลถึงมิติทั้ง 3 ด้านของระบอบประชาธิปไตย และเป็นผลดีต่อรูปการปกครองแบบนี้ในอนาคต

2. บทบาทของสังคม (the roles of societies)

ปัญหาสำคัญในการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยของไทยก็คือ ปัญหาวัฒนธรรมทางการเมือง (political culture) ของประชาชน ทั้งนี้ เพราะสังคมไทยเคยขึ้นกับระบบเจ้าขุนมูลนาย หรือระบบอุปถัมภ์ (patrons-clients relation) และการที่ประชาชนยอมรับเอาการปกครองแบบอำนาจนิยมอยู่โดยถือว่า การเมืองการปกครองอยู่นอกเหนือการควบคุมของตน นอกจากนี้ ยังมีการยึดถือบุคคล วัฒนธรรมแบบชาวบ้าน จะทำอะไรง่าย ๆ ไม่ค่อยจริงจังกับหลักการ ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลอื่น เข้ามาแสวงประโยชน์โดยไม่รู้ตัวระบบการเคารพอำนาจอธิปไตย มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ยึดหลักกตัญญูทดแทนเวทิตา ซึ่งยึดมั่นกันมาตั้งแต่สถาบันครอบครัว ก็เป็นลักษณะที่ก่อให้เกิดความรู้สึกภักดี และให้ความเคารพผู้สมัครรับเลือกตั้ง และบรรดาหัวหน้าคณะซึ่งเป็นบุคคลระดับชนชั้นในท้องถิ่น เป็นบุคคลมีชื่อเสียง ชาวบ้านรู้จักกันดี ยินยอมให้หัวหน้าคณะชักชวนการเลือกตั้ง เนื่องจากได้รับผลประโยชน์แลกเปลี่ยนในรูปแบบต่างๆ เช่น น้ําปลา อาหารแห้ง ปลาทุบ เงิน ฯลฯ จากผู้สมัคร หรือตัวแทนผู้สมัคร

พื้นฐานวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยดังกล่าว จึงทำให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งใช้วิธีการทุจริตต่างๆ ในการหาเสียง ซึ่งสามารถรับประกันว่า จะได้รับชัยชนะ เพราะสอดคล้องกับความคิดความเชื่อของประชาชน การใช้จ่ายเงินซื้อเสียงจึงแพร่หลายไปทุกหมู่บ้าน ตำบล ทัวทั้งเขตเลือกตั้ง จนปัจจุบันนี้ ประชาชนพัฒนารูปแบบการถูกเสนอซื้อเสียงจากผู้สมัคร และตัวแทนของผู้สมัคร มาเป็นการเสนอขายคะแนนเสียง (sold votes) เสียเองแล้ว

จะเห็นว่า ตลอดระยะเวลา 57 ปี ของการสถาปนาระบอบประชาธิปไตยนั้น กระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง (political socialization) ในสังคมไทยยังไม่มีประสิทธิภาพพอที่จะสร้างความสำนึกทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นกับประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงค่านิยมในเรื่องการยอมรับในอำนาจ การสร้างความภาคภูมิใจส่วนบุคคล การยอมสิโรราบ (deference) ปัจจุบันนี้ แม้จะมีการตื่นตัวทางการเมืองเพิ่มขึ้นในหมู่ประชาชน แต่ก็มีเพียงส่วนน้อย คือประชาชนในเขตเมือง (urban) ไม่ใช่ในชนบท (rural) ที่มีจำนวนมากกว่า เฉพาะผู้ที่มีการศึกษา มีฐานะ เศรษฐกิจดี มีสถานะทางสังคมสูง เท่านั้น และการตื่นตัวทางการเมืองดังกล่าว ส่วนหนึ่งก็เป็นการตื่นตัวที่ขาดความสำนึกในความสามารถทางการเมืองอยู่มาก กล่าวคือ ขาดความสำนึกในสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบและในการคิดการปฏิบัติที่มีเหตุผล และเป็นระบบ ทำให้ขาดพลังสำคัญที่จะเป็นกลไกควบคุมมิให้มีการซื้อเสียงคะแนนเสียง และร่วมป้องกันการทุจริตเลือกตั้ง มิให้เป็นไปอย่างมโหฬารเช่นในปัจจุบัน

ปัญหาสำคัญส่วนหนึ่งที่มีส่วนมาจากปัญหาวัฒนธรรมดังกล่าวก็คือ ปัญหาพฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของประชาชน กล่าวคือ สถิติของผู้ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งทั่วไป 15 ครั้ง (พ.ศ. 2476-2531) ปรากฏว่า ประชาชนยังไปใช้สิทธิเลือกตั้งกันน้อยมีเพียง 4 ครั้งที่ประชาชนไปใช้สิทธิเกินกว่า ร้อยละ 50 คือ การเลือกตั้งปี 2500 การเลือกตั้งปี 2526, 2529 และ 2531 อย่างไรก็ตามการเลือกตั้ง ปี 2500 ก็ได้รับการคัดค้านจากประชาชนว่ามีการทุจริตช่วยเหลือผู้สมัครรับเลือกตั้งฝ่ายรัฐบาลอย่างขนานใหญ่ ส่วนการเลือกตั้ง 3 ครั้งหลัง ก็มีกรณีการใช้เงินซื้อเสียงจำนวนมาก และการบริหารการเลือกตั้งของทางราชการ มักมีลักษณะมุ่งสร้างจำนวนร้อยละของผู้ใช้สิทธิให้สูงขึ้นในแต่ละจังหวัด โดยใช้วิธีการระดม (mobilized) ประชาชนมาลงคะแนนเสียงและการจัดทำบัญชีรายชื่อผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง เฉพาะผู้ที่แสดงเจตนาจะไปใช้สิทธิจริงๆ เท่านั้น ประชาชนส่วนหนึ่งจึงไม่ได้ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง เพราะการบริหารการเลือกตั้งดังกล่าว แต่อีกส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นส่วนใหญ่มิได้ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งด้วยเหตุผลอื่น

พฤติกรรมออกเสียงลงคะแนนของประชาชนส่วนหนึ่งในปัจจุบัน จึงเป็นการไปใช้สิทธิ เพราะการถูกระดมชักจูงไปลงคะแนนเสียงมากกว่าจะไปโดยรู้สึกสำนึกด้วยตนเอง แบบแผนพฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของประชาชนจึงเป็นแบบอุปถัมภ์ (clientelist votes)

ทั้งนี้ เพราะการที่ประชาชนลงคะแนนให้กับผู้สมัครคนใดนั้น เกิดจากความรู้สึก เป็นหนึ่งบุคคล ความรู้สึกต้องการทดแทนบุญคุณ มีการชักนำโน้มน้าวจิตใจของประชาชน โดยข้อเสนอบริการของผู้สมัครหรือโดยตัวแทนหรือคนกลางมากกว่าจะเกิดจากความคิดที่สอดคล้องหรือมีอุดมการณ์ประชาธิปไตย หรือแนวนโยบายที่สอดคล้องกัน

ผู้วิจัย มีความเห็นว่า ถึงเวลาแล้วที่ผู้ที่ส่วนเกี่ยวข้องทั้งหลาย นับตั้งแต่ครอบครัว กลุ่ม สมาคม องค์กรของรัฐ ตลอดจนพรรคการเมือง และสื่อสารมวลชนต่างๆ จะได้เร่งระดมสร้างวัฒนธรรมการเมืองแบบใหม่ ที่สอดคล้องกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยขึ้นในสังคมไทย โดยแต่ละฝ่ายควรเน้นให้การอบรมความรู้ทางการเมือง ดังนี้

1. ครอบครัว กระบวนการอบรมกล่อมเกลารวมถึงการเมือง (socialization) เริ่มต้นที่ครอบครัว ครอบครัวนับว่าเป็นสถาบันพื้นฐาน ที่สำคัญยิ่งของสังคม โดยทั่วไปแล้วคนที่อยู่ในครอบครัวเดียวกันจะมีความคิดเห็นทางการเมืองไม่แตกต่างกันมากนัก เหตุนี้ พฤติกรรมของบิดามารดา หรือผู้อาวุโสในครอบครัว และการจัดวางระเบียบกฎเกณฑ์ในครอบครัว จึงมีความสำคัญยิ่งต่อบุตรธิดาและคนในครอบครัว การเรียนรู้เรื่องต่างๆ จากครอบครัวจะถูกสร้างสมขึ้นเป็นความเชื่อ ค่านิยม และวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคล ถ้าบิดามารดามีบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตย ก็จะมีผลให้บุตรได้รับการเรียนรู้ในลักษณะนั้น และมีแนวโน้มว่าต่อไป จะมีบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตยด้วย เพราะการเรียนรู้ของเด็กจากครอบครัวจะถูกสั่งสมไว้และมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางการเมืองเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่

คำขวัญของทางราชการคำขวัญหนึ่งมีความว่า "วินัยเริ่มที่บ้านสอนลูกหลานให้มีระเบียบ" ความรู้ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตยก็เช่นกัน พ่อ-แม่ ควรจะเป็นตัวอย่างที่ดีโดยสอนลูกให้รู้ว่า การเลือกตั้งเป็นสิทธิส่วนบุคคลที่พึงหวงแหน และควรใช้สิทธินั้นเมื่อมีโอกาสหรือมีการเลือกตั้ง พ่อ-แม่ ควรไปใช้สิทธิเลือกตั้งทุกครั้งเป็นตัวอย่างแก่ลูก พาลูกไปรับฟังการแถลงนโยบายของพรรคการเมืองตามควรแก่โอกาส เปิดรับฟังข่าวสารทางการเมืองจากสื่อต่างๆ และพูดคุยถึงการเมืองภายในครอบครัว เป็นต้น

ผู้วิจัย เชื่อว่า ถ้าครอบครัวไทยเริ่มต้นปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมืองประชาธิปไตยเสียแต่วันนี้ อีก 15-20 ปีข้างหน้า "การเลือกตั้ง" จะมีการซื้อเสียงและทุจริตในการเลือกตั้ง

น้อยลง หรืออาจไม่มีเลย ส.ส. หรือตัวแทนของประชาชน จะมาจากคนหลายอาชีพตามสัดส่วนทางชนชั้นในสังคม และเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ ชื่อสัตย์ และมีความสำนึกในหน้าที่ของตน

2. สถาบันการศึกษาต่างๆ นับตั้งแต่ระดับอนุบาล จนถึงสถาบันสอนวิชาชีพต่างๆ วัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนส่วนหนึ่งก็มีอิทธิพลมาจากโรงเรียน และสถาบันการศึกษาต่างๆ เพราะคนส่วนใหญ่ใช้ชีวิตผ่านสถานศึกษาช่วงหนึ่ง เช่น บางคนอาจเรียนเพียงระดับภาค บัณฑิต ป.4, ป.7 หรือ ป.6 แต่บางคนเรียนสูงกว่า เป็นต้น จากอัตราส่วนจำนวนผู้สมัครรับเลือกตั้งในปัจจุบันพบว่า ผู้มีการศึกษาสูงสนใจลงสมัครรับเลือกตั้งมากที่สุด และการศึกษาวิจัยต่างๆ พบว่า คนที่มีการศึกษาสูง อยู่ในสถานศึกษาหลายปี จะมีส่วนร่วมทางการเมืองมาก

โรงเรียนของรัฐและเอกชนทุกระดับ ควรมีการปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนโดยเพิ่มความรู้พื้นฐานในระบอบประชาธิปไตย ส่งเสริมกิจกรรมเกี่ยวกับการเมืองในระบอบประชาธิปไตยมากขึ้น เช่น การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งหัวหน้าชั้นเรียน กรรมการนักเรียน เป็นต้น ส่งเสริม การรวมกลุ่มของนักเรียน โดยคณะกรรมการคอยควบคุม แนะนำให้กิจกรรมต่างๆ อยู่ในกรอบของประชาธิปไตย

โรงเรียนเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลในการถ่ายทอดค่านิยม ความคิด ความเชื่อ และทัศนคติให้กับบุคคลรองลงมาจากครอบครัว เด็กจะเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์จากกฎเกณฑ์ระเบียบของโรงเรียน การสอนของครู การรวมกลุ่มทำกิจกรรม ตลอดจนความรู้จากตำรา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บุคคลที่ได้ชื่อว่า "ครู" อาจถือได้ว่าเป็นบิดา-มารดา คนที่สองของลูกศิษย์ เพราะได้รับการยอมรับ ความไว้วางใจ และความเคารพจากลูกศิษย์โดยทั่วไปในฐานะที่เป็น "บุษนิยบุคคล" ครูจึงควรมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยอย่างยิ่ง

3. สถานที่ทำงานและกลุ่มต่างๆ ในสังคม บุคคลเมื่อออกจากบ้านก็ไปสถานที่ 2 แห่งเป็นปกติวิสัย คือ เมื่ออยู่ในวัยเด็กและวัยรุ่นก็ไปโรงเรียนและสถานศึกษาต่างๆ เมื่อจบการศึกษา ก็ไปประกอบอาชีพ สถานที่ทำงานหรือสถานที่ประกอบอาชีพ ตลอดจนชมรม สมาคม สหกรณ์ ฯลฯ ซึ่งเป็นสถานที่พบปะกันของกลุ่มประชาชน

สถานที่ทำงานและกลุ่มที่ประชาชนเป็นสมาชิก นับว่ามีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของบุคคลไม่น้อย เหตุนี้ ควรมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองระบอบประชาธิปไตยให้กับประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สถานที่ทำงานของทางราชการ การบรรจุ และเลื่อนชั้นเลื่อนตำแหน่ง โดยยึดถือระบบเส้นสายก๊อติ การใช้อภิสิทธิ์ หรือการทุจริตในการปฏิบัติหน้าที่ (corruption) ก๊อติ ล้วนเป็นแบบอย่างที่เป็นผลลบต่อการปกครองทั้งสิ้น ไม่ว่าจะ เป็นรูปแบบประชาธิปไตยหรือรูปแบบอื่นใด ข้าราชการระดับสูง ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาในกระทรวง ทบวง กรม ต่างๆ ควรใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่ปรับปรุงระบบของราชการ ให้สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตยเสียโดยเร็ว วิธีที่ดีวิธีหนึ่งก็คือ การที่ผู้บังคับบัญชาทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีและปฏิบัติหน้าที่ไปตามระเบียบกฎเกณฑ์ที่วางไว้ โดยไม่เห็นแก่อภิสิทธิ์ เส้นสายใดๆ การปฏิบัติต่อผู้มาติดต่อราชการควรกระทำไปตามลำดับก่อนหลัง ตามลำดับขั้นตอน โดยความเต็มใจ ห้ามการลัดคิว ลัดขั้นตอนสำหรับผู้ยอมเสียค่าบริการ หรือใช้เงินแลก เปลี่ยนโดยผิดระเบียบ

กลุ่มต่างๆ ที่รวมตัวกันในปัจจุบัน ทั้งกลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มผลักดัน (interest groups, pressure groups) หรือกลุ่มที่รัฐบาลส่งเสริมให้มีการจัดตั้งขึ้น เช่น กลุ่มออมทรัพย์ สหกรณ์ ทสข. ลูกเสือชาวบ้าน ฯลฯ ควรใช้หลักการของระบอบประชาธิปไตยเป็นแบบในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม เช่น การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งคณะกรรมการ มีวาระในการดำรงตำแหน่ง เปิดให้สมาชิกทุกคนในกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นอย่างเสรีในทุกโอกาส เป็นต้น

4. สื่อสารมวลชน (mass media) ทุกประเภท นับตั้งแต่ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร วิทยุกระจายเสียง ตลอดจนโทรทัศน์ซึ่งเป็นสื่อสำคัญและสามารถสื่อสารถึงประชาชนใน ทุกส่วนของประเทศได้อย่างสะดวกรวดเร็ว ปัจจุบันสื่อสารมวลชนมีบทบาทและอิทธิพลเป็นอย่างมากในการเผยแพร่ข่าวสารการเมืองไปสู่ประชาชน ประชาชนจะได้รับการอบรมกล่อมเกล่าทางการเมือง (political socialization) จากสื่อสารมวลชนเป็นประจำ นอกเหนือจากครอบครัว และโรงเรียนแล้ว สื่อสารมวลชนประเภทต่างๆ นับว่ามีบทบาทสำคัญ และมีอิทธิพลในการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองให้กับประชาชน

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการริเริ่มให้ถ่ายทอดสดการประชุมรัฐสภาบ้างในปัจจุบัน แต่สื่อสารมวลชนประเภทต่างๆ ยังแสดงบทบาทในการส่งเสริมความรู้ทางการเมือง ระบอบประชาธิปไตยให้กับประชาชนไม่มากนัก และส่วนหนึ่งยังเลือกเสนอข่าว รวมทั้งเสนอข่าวในทำนองบิดเบือนอีกด้วย ทั้งนี้เพราะอิทธิพล และนโยบายของผู้บริหารหรือเจ้าของสื่อมวลชนนั้นๆ ซึ่งมุ่งหวังกำไรจากการประกอบการและผลประโยชน์เพื่อธุรกิจของตน ผู้วิจัย มีความเห็นว่า ถ้าสื่อสารมวลชนประเภทต่างๆ เสนอข่าวสารการเมืองในระบอบประชาธิปไตยอย่างตรงไปตรงมา และต่อเนื่องแล้ว ประชาชนจะได้รับวัฒนธรรมทางการเมืองระบอบประชาธิปไตยอย่างรวดเร็ว คาดว่าเพียงไม่เกิดทศวรรษ ก็อาจมีความเปลี่ยนแปลงบางประการ ในพฤติกรรมทางการเมือง เลือกตั้งของประชาชน เช่น มีร้อยละของผู้ไปใช้สิทธิเพิ่มสูงขึ้น ผู้ที่ใช้เงินซื้อเสียง ทุจริตในการเลือกตั้งไม่สามารถได้รับการเลือกตั้ง เป็นต้น

3. บทบาทของพรรคการเมือง (the roles of political parties)

พิจารณาความเป็นมาของพรรคการเมืองไทย ตั้งแต่อดีต คือ ปี พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน หรือตั้งแต่การเกิด "สมัชชาคณะราษฎร" ซึ่งมีลักษณะของความเป็นพรรคการเมืองตามความหมายของพรรคการเมืองและอาจถือเป็นพรรคการเมืองพรรคแรกในระบบการเมืองของไทย จนถึงการรวมกลุ่มของพรรค 4 พรรค คือ พรรคก้าวหน้า ประชาชน กิจประชาคม และรวมไทย เป็นพรรคเอกภาพ ซึ่งเป็นพรรคการเมืองใหม่ที่สุดในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า พรรคการเมืองไทยมักก่อตั้งมาจาก กลุ่มนักการเมือง อดีตข้าราชการระดับสูง ซึ่งนับได้ว่าเป็นชนชั้นนำ (elites) ในสังคมเป็นส่วนใหญ่ จึงเป็นพรรคของผู้อุปถัมภ์ (patron party)

การก่อตั้งพรรคโดยการรวมกลุ่มของชนชั้นนำดังกล่าว ส่งผลให้พรรคการเมืองไทยจัดโครงสร้างพรรคอย่างง่าย ไม่มีความสลับซับซ้อน (complexity) อันอาจการตัดสินใจต่างๆ ภายในพรรคจะอยู่ที่หัวหน้าพรรค หรือกลุ่มผู้นำของพรรคกลุ่มเล็กๆ พรรคการเมืองจึงมีบทบาทจำกัด ยับยั้งบทบาทของพรรคในการแข่งขันทางการเมืองอยู่ในขอบเขตเพียงหวังผลชัยชนะในการเลือกตั้งเป็นสำคัญ อาจถือได้ว่า พรรคการเมืองไทยคือกลุ่มบุคคลที่รวมกันเข้าเพื่อสมัครรับเลือกตั้ง เมื่อใดที่ได้รับการเลือกตั้ง กลุ่มบุคคลเหล่านี้จึงจะมีบทบาททางการเมือง แต่ถ้าไม่ได้รับการเลือกตั้ง ต่างก็แยกย้ายกันไปประกอบอาชีพดั้งเดิมของตน และรอคอยโอกาสในการเลือกตั้งครั้งต่อไป แม้แต่พรรคประชาธิปัตย์เอง ก็ไม่ได้แสดงบทบาททางการเมืองโดยสัมพันธ์

ใกล้ชิดกับประชาชน ตลอดระยะเวลา 43 ปี นับตั้งแต่การก่อตั้งพรรคมา "ประชาธิปไตย" จึงเก่าแต่เพียงชื่อ แต่ก็ เป็นพรรคใหม่ตามช่วงเวลาที่กำลังเกิดขึ้น

เพราะพรรคการเมือง (political party) มีความสำคัญต่อการปกครอง ระบอบประชาธิปไตยอย่างยิ่ง โดยพรรคการเมืองจะมีบทบาทและหน้าที่สำคัญ ดังนี้ คือ⁷

1. หน้าที่ให้การศึกษาด้านการเมืองแก่ประชาชน (political education)
2. หน้าที่สรรหาบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ มีความเหมาะสมในการเป็นตัวแทนของประชาชน
3. หน้าที่ในการประสานผลประโยชน์ของกลุ่มอิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ เพื่อให้บังเกิดผลดีต่อส่วนรวมของประชาชนมากที่สุด
4. หน้าที่ในการระดมสรรพกำลังทางการเมือง เพื่อให้ประชาชนได้รับผลประโยชน์ในการมีตัวแทนทำหน้าที่บริหารประเทศมากที่สุด
5. หน้าที่ในฐานะฝ่ายค้าน (opposition party) ทำการท้วงติง ชี้แนะ เพื่อให้บังเกิดผลดีต่อประชาชนโดยส่วนรวม
6. หน้าที่ในฐานะเสมือนเป็น "เวที" (stage) ให้ประชาชนกลุ่มต่างๆ จากหลายสาขาอาชีพภายในพรรคการเมือง ได้ระบายความอัดอั้นตันใจ เกี่ยวกับปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมต่างๆ เพื่อนำไปสู่ข้อตกลงอย่างสันติวิธี ก่อนที่จะนำปัญหาดังกล่าวเข้าไปต่อรองในสภาอันจะเป็นผลดีต่อประชาชนมากยิ่งขึ้น
7. หน้าที่สร้างผู้นำทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเป็นนักการเมืองอาชีพ (professional politicians) อันเป็นสิ่งจำเป็นต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย
8. หน้าที่ในการสำรวจประชามติเพื่อนำไปกำหนดเป็นนโยบายสาธารณะ (public policy)

⁷ โปรดดูรายละเอียดใน Charles R. Adrain and Charles Presa, The American Political Process (New York : Harper & Row, 1967). และ ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, พรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2524).

เหตุนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่า พรรคการเมืองถือว่าเป็นส่วนควบ (component) ที่แยกไม่ออกของการปกครองประชาธิปไตย ในประเทศประชาธิปไตยทั้งหลาย เช่น อังกฤษ สหรัฐอเมริกา เป็นต้น พรรคการเมืองมิได้เป็นแต่เพียง "รูปแบบ" (form) ของการปกครองระบอบประชาธิปไตยเท่านั้น แต่ประชาชนยังยึดถือว่าพรรคการเมืองเป็น "อุดมการณ์" (ideology) อีกด้วย นโยบายของพรรคจะนำไปสู่การกำหนดนโยบายสาธารณะ ของรัฐบาลที่มีประสิทธิภาพ ประชาชนในประเทศเหล่านี้จึงมีวิถีชีวิต (way of life) แบบประชาธิปไตย กล่าวคือ การตัดสินใจนโยบายสาธารณะหรือการแก้ปัญหาของชาติบ้านเมือง จะกระทำโดยผ่านสถาบันพรรคการเมืองหรือตัวแทนในรัฐสภา เป็นสำคัญ พรรคการเมืองในประเทศตะวันตกจึงมีลักษณะเป็นพรรคของปวงชน (mass party) พรรคการเมืองทำหน้าที่ปลูกฝังอุดมการณ์ประชาธิปไตยจนถึงระดับพื้นฐานของสังคม หรือเรียกว่าระดับราก (grass root) พรรคการเมืองจึงเป็นศูนย์รวมในการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนไม่ได้ผูกขาดอยู่กับกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดโดยเฉพาะ อย่างเช่น พรรคการเมืองไทย

พิจารณาจากบทบาทหน้าที่ของพรรคการเมือง และ เปรียบเทียบพรรคการเมืองไทยและพรรคการเมืองในประเทศประชาธิปไตยตะวันตกแล้ว จะเห็นว่า พรรคการเมืองไทยยังไม่มีคุณภาพนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ

1. การจัดองค์กรพรรค เพราะพรรคการเมืองไทยส่วนใหญ่ก่อตั้งขึ้นโดยนักการเมืองในรัฐสภา เป็นพรรครัฐสภา (parliamentary party) โดยบุคคลผู้ร่วมก่อตั้งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดในทางส่วนตัว เช่น เป็นญาติพี่น้อง เพื่อนร่วมรุ่น เพื่อนร่วมอาชีพ เป็นต้น จึงเป็นพรรคผู้อุปถัมภ์ (patron party) การจัดองค์กรพรรคการเมืองจึงมีลักษณะเรียบง่าย โดยอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจอยู่ที่หัวหน้าพรรค หรือกลุ่มผู้นำพรรคเพียง 3-4 คน บทบาทในทางการเมืองของพรรคจะแสดงออกโดยกลุ่มผู้นำพรรคเหล่านี้ ไม่มีหน่วยงานพิเศษเฉพาะ (specialist) เพื่อส่งเสริมให้พรรคทำงานอย่างมีประสิทธิภาพแต่อย่างใด แม้จะมีการจัดตั้งขึ้น เช่น สำนักงานพรรค สาขาพรรค เป็นต้น แต่องค์กรย่อยๆ เหล่านี้ ก็ไม่มีบทบาทมากนัก การจัดองค์กรพรรคการเมืองไทยจึงมีความเป็นเผด็จการ (oligarchy) สูง กล่าวคือ ผู้นำกลุ่มเสี้ยม จะเป็นศูนย์กลางอำนาจภายในพรรค เมื่อใดที่ผู้นำพรรคดังกล่าวหมดอำนาจทางการเมือง หรือลาออกจากพรรค พรรคการเมืองนั้น ก็อาจยุบตัวเอง หรือเกิดความแตกแยกภายในพรรค หรือดำเนินบทบาททางการเมืองไม่มีประสิทธิภาพเหมือนผู้นำรุ่นก่อน

และเป็นที่น่าสังเกตว่า พรรคการเมืองไทย เกิด ตั้งอยู่ และดำเนินบทบาททางการเมืองในกรุงเทพมหานคร ส่วนการหาเสียงในต่างจังหวัดก็ขึ้นอยู่กับว่า นักการเมืองท้องถิ่น หรือ ส.ส. ในจังหวัดต่างๆ จะเข้าสังกัดพรรคใด เช่น ภาควิไล มักเป็นพรรคประชาธิปัตย์ กรุงเทพมหานคร ประชากรไทย พลังธรรม ประชาธิปัตย์ ภาควิไล ชาติไทย และกิจสังคม เป็นต้น

แนวทางแก้ไขปัญหาพรรคการเมือง ประเด็นนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า พรรคการเมืองควรเปิดโอกาสให้กว้าง เพื่อดึงดูดบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ ในสาขาอาชีพต่างๆ เข้ามีส่วนร่วมในพรรคการเมือง ทั้งในแนวตั้ง (vertical) ซึ่งได้แก่ กลุ่มนักธุรกิจ อุตสาหกรรม และกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาระยะสั้นเกี่ยวกับการเงิน และการขาดแคลนบุคคลากรภายในพรรค และสมาชิกในแนวราบ (horizontal) คือ การขยายขอบข่ายการดำเนินการของพรรคไปสู่ประชาชนในท้องถิ่นต่างๆ ทั่วประเทศ เพื่อสร้างให้เป็นพรรคของปวงชน (mass party) เป็นพรรคแห่งอุดมการณ์ที่แท้จริง และเพื่อให้พรรคสามารถพัฒนาไปสู่จุดหมายดังกล่าวนี้ ผู้นำที่มีบทบาทสำคัญภายในพรรค ต้องเปิดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกส่วนใหญ่ และสมาชิกกลุ่มเดิม หรือกลุ่มใหม่ที่เข้าไปร่วมควรเลิกการยึดติดกับตัวบุคคล แต่ควรรู้ใช้พรรคการเมืองเป็นเวที (stage) ในการถกเถียงปัญหาด้วยเหตุผล เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาในวิถีทางระบอบประชาธิปไตย

2. การคัดเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้ง พรรคการเมืองจะ เน้นให้ความสำคัญกับตัวบุคคลมากในปัจจุบัน ใช้เกณฑ์ "โอกาสที่จะชนะการเลือกตั้งมากที่สุด" พิจารณาคัดเลือกบุคคลลงสมัครรับเลือกตั้ง ทั้งนี้ เพราะถ้าผู้สมัครของพรรคได้รับการเลือกตั้งจำนวนมาก ก็มีโอกาสูงในการร่วมจัดตั้งรัฐบาล และตำแหน่งของรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลก็เป็นตำแหน่งของเกียรตินิยม เป็นผลประโยชน์ต่อตนเอง วงศ์ตระกูล และกลุ่มหรือพรรคด้วย

เพราะการหาเสียงเลือกตั้ง ในการเลือกตั้งของไทยนั้น คุณสมบัติเกี่ยวกับความรู้ ความสามารถ มีความซื่อสัตย์ และคุณธรรมไม่ใช่ว่าปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ได้รับการเลือกตั้ง ปัจจัยของเงิน ทรัพยากรทางการเมืองอื่นๆ คือ อิทธิพล บารมี ของผู้สมัคร มีความสำคัญมากกว่า ผู้สมัครที่มีความรู้ไม่มาก ขาดคุณธรรมของนักการเมือง แต่มีอิทธิพล บารมี และเงินทุนหาเสียง

จำนวนมากก็อาจสามารถได้รับการเลือกตั้ง เมื่อพรรคการเมืองพิจารณาคัดเลือกบุคคล เหล่านี้ลงสมัครรับเลือกตั้ง หรือใช้การประมูลซื้อตัวผู้ที่เป็น ส.ส. ที่มีโอกาสสูงที่จะได้รับเลือกตั้งในครั้งต่อไป พรรคการเมืองจึงเป็นเพียงกลุ่มของผู้จะลงสมัครรับเลือกตั้ง และมีโอกาสจะได้รับการเลือกตั้งสูงเพียงกลุ่มเดียว ส่วนบุคคลอื่นๆ แม้จะมีความรู้ความสามารถ แต่ไม่ได้รับการพิจารณาจากพรรค บุคคลต่างดั่งกล่าวจึงถูกปิดกั้น ไม่ให้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมกับพรรคการเมือง จะรวมกลุ่มกันตั้งพรรคใหม่ก็นับว่าทำได้ยากในปัจจุบัน

นอกจากการคัดเลือกผู้สมัครเพื่อหวัง "ชัยชนะ" ประการเดียวดังกล่าวแล้วพรรคการเมืองไทย ยังส่งผู้สมัครเพียงเท่าที่กฎหมายกำหนดไว้เป็นส่วนใหญ่ แม้จะส่งมากกว่าเกณฑ์บ้างแต่ก็ไม่มากเกินไป และในการเลือกตั้งข้อมาในบางเขตพรรคการเมืองบางพรรคจะไม่ส่งผู้สมัครลงแข่งขัน เพราะไม่ใช่เขตที่พรรคมีอิทธิพลอยู่หรือเป็น เขตอิทธิพลของพรรคอื่น หรือพรรคคู่แข่งขันมีทรัพยากรทางการเมืองจำนวนมากยากที่จะเอาชนะได้

ในประเด็นการพิจารณาคัดเลือกผู้สมัคร รวมทั้งการกำหนดจำนวน และเขตเลือกตั้ง ในการส่งผู้สมัครนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า พรรคการเมืองควรเปลี่ยนแนวคิดเสียใหม่ แบ่งแยกผลประโยชน์ เฉพาะตัว เฉพาะกลุ่มออกจากผลประโยชน์ส่วนรวมให้ชัดเจนและควรทำความเข้าใจในเนื้อหาและรูปแบบของพรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ให้กระจ่างแจ้งด้วย ถ้าต้องการให้การปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งทุกคนปรารถนามีความมั่นคงกว่าในปัจจุบัน

พรรคการเมืองที่เป็นพรรคการเมืองที่แท้จริง และมีคุณภาพ เป็นความหวังของคนในชาตินั้น ควรจะคัดเลือกผู้สมัคร และส่งผู้สมัครลงแข่งขัน โดย

1. เป็นคนดี มีความรู้ ความสามารถ มีความตั้งใจจริงในการเข้าไปทำหน้าที่ตัวแทนของประชาชนให้รัฐสภา มากกว่าจะเป็นนักธุรกิจ นักอุตสาหกรรม ผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น หรือผู้ที่มีโอกาสจะได้รับการเลือกตั้งมากที่สุดแต่มีประวัติต่างพร้อย
2. ควรส่งผู้สมัครมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ หรือถ้าเป็นไปได้ควรส่งผู้สมัครให้ครบทุกเขตเลือกตั้ง โดยให้คนท้องถิ่นลงสมัครในท้องถิ่นนั้น

3. ส่งผู้สมัครรับเลือกตั้งทุกครั้งที่มีการเลือกตั้ง แม้ว่าจะเป็นการเลือกตั้งซ่อม หรือเลือกตั้งสภาท้องถิ่น เช่น สท. สจ. สก. สข. เป็นต้น และไม่มีคามหวังจะชนะการเลือกตั้งก็ตาม เพราะพรรคจะได้มีโอกาส ประชาสัมพันธ์ แลกงนโยบายให้ความรู้ทางการเมืองกับประชาชน

4. การหาเสียงควรมีถือกฎเกณฑ์ กติการตามกฎหมาย ไม่หาเสียงโดยวิธีการหลีกเลี่ยงกฎหมาย ทุจริตในการเลือกตั้ง เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เยาวชนซึ่งจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต

พรรคการเมืองที่ดำเนินการตามที่มีผู้วิจัยเสนอ อาจไม่สามารถได้รับการเลือกตั้งในปัจจุบัน แต่ถ้าแก้ไขกฎหมายบางประเด็น เช่น การจัดตั้งพรรคดังกล่าว การลดจำนวนเงินค่าสมัครให้น้อยลง และรัฐให้เงินอุดหนุนพรรคการเมือง เป็นต้น พรรคก็อาจดำเนินการบทบาททางการเมืองสืบเนื่องไปได้ และพรรคการเมืองในลักษณะนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างยิ่ง

3. การขยายฐานพรรคท้องถิ่นหรือการจัดตั้งสาขาพรรค ในปัจจุบันมีเพียงพรรคประชาธิปัตย์ พรรคก้าวหน้า ปวงชนชาวไทย และพรรคพลังใหม่ เท่านั้น ก็จัดตั้งสาขาพรรคขึ้นในจำนวนนี้พรรคประชาธิปัตย์จัดตั้งขึ้นมากที่สุด รวม 50 จังหวัด สมาชิกรวม 14,719 คน^๑ แต่อย่างไรก็ตาม การจัดตั้งสาขาพรรคขึ้น เป็นจำนวนมากของพรรคประชาธิปัตย์ในช่วงปี พ.ศ. 2517-2519 นั้น มีสาเหตุมาจากการปูพื้นฐานทางอำนาจการต่อรองภายในพรรคของนักการเมืองบางคน โดยการจัดตั้งสาขาพรรคไม่มีความสัมพันธ์กับความต้องการขยายข่ายการดำเนินงานของพรรคในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งแต่อย่างใดและสาขาพรรคที่จัดตั้งก็ไม่มียบทบาททางการเมืองหรือ มีส่วนในการตัดสินใจในการแก้ปัญหาต่างๆ ของ พรรคแต่อย่างใดด้วย^๑

^๑ มนุษย์ วัฒนโกเมร, ข้อมูลพื้นฐานพรรคการเมืองในปัจจุบัน และพรรคการเมืองกับการเลือกตั้งปี 2522-2529 (กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์พลชัย, 2529), หน้า 46.

^๑ ชัยอนันต์ สมุทรวณิช, การเลือกตั้ง พรรคการเมือง รัฐสภา และคณะทหาร (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ 2524), หน้า 179-189.

นอกจากจุดมุ่งหมายที่ไม่สอดคล้องกับหลักการพัฒนาการพรรคการเมืองของการจัดตั้งสาขาพรรคของพรรคประชาธิปไตยดังกล่าวแล้ว พรรคอื่นๆ ที่จัดตั้งสาขาพรรคก็มีปัญหาในตนเอง เดียวกัน และบางพรรค เช่น พรรคพลังใหม่ ก็ยุบเลิกพรรคไปก่อนการเลือกตั้ง พ.ศ. 2531 พรรคก้าวหน้าก็ยุบตัวไปพร้อมกับพรรคอื่นก่อตั้งเป็นพรรคเอกภาพในปัจจุบัน เป็นต้น ส่วนพรรคปวงชนชาวไทย มีสาขาพรรคจำนวนไม่กี่แห่งและไม่มีความคิดริเริ่มจะจัดตั้งเพิ่มขึ้นในขณะนี้

อย่างไรก็ตาม ก็เป็นที่น่ายินดี พรรคการเมืองในปัจจุบันเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการจัดตั้งสาขาพรรค และการให้ความรู้ทางการเมือง (political education) แก่ประชาชนมากขึ้นในปัจจุบันหลายพรรค เช่น พรรคประชากรไทย กิจสังคม ปวงชนชาวไทย ประชาธิปไตย และชาติไทย เป็นต้น ได้ริเริ่มออกหนังสือ และวารสารแจกจ่ายให้กับสมาชิกและผู้สนใจโดยทั่วไป¹⁰ กรณีของพรรคประชากรไทย นอกจากจะมีวารสารเสนอบทความทางการเมือง ออกจำหน่ายฉบับละ 5 บาท (ออก 2 เดือนต่อฉบับ) แล้วยังจัดตั้งกลุ่มผู้สนับสนุนพรรค ในรูป "ชมรมประชากรไทย" เป็นจำนวนมาก แต่ส่วนใหญ่จะอยู่ในกรุงเทพมหานครเท่านั้น

ผู้วิจัยมีความเห็น และข้อเสนอแนะในเรื่องการจัดตั้งสาขาพรรค ดังนี้

1. พรรคการเมืองควรเร่งจัดตั้งสาขาพรรคให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ โดยการจัดตั้งคณะกรรมการพิเศษเฉพาะเรื่องนี้ขึ้น คณะกรรมการนี้จะออกไปพบปะประชาชน สืบรวจความคิดเห็นนำมาวิเคราะห์สรุป เสนอเรื่องให้คณะกรรมการบริหารพรรคตัดสินใจอนุมัติ สาขาพรรคที่จัดตั้งจะต้องมีอำนาจในการออกเสียงลงมติในการตัดสินใจในการแก้ปัญหา การออกนโยบายของพรรค การแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารพรรค และอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทในการเมืองท้องถิ่นในการฝึกฝนและสร้างผู้นำท้องถิ่นขึ้น
2. รัฐบาลควมให้การสนับสนุนการจัดตั้งสาขาพรรคในรูปของเงินอุดหนุน เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประชาชนในชนบท ในแต่ละปี รัฐบาลทำการสำรวจสาขาพรรคต่างๆ ทั่วประเทศ และพิจารณาคัดเลือกสาขาพรรคดี

¹⁰ ผู้แทนราษฎร (กันยายน 2532), หน้า 1.

เด่นโดยมีรางวัลในรูปตัวเงิน หรือโล่เกียรติยศมอบให้ หรืออาจยกเว้นการให้ใช้บริการไปรษณีย์ และโทรศัพท์ของรัฐฟรี

3. ปรับปรุงกฎหมายพรรคการเมือง กำหนดให้มีการเปิดเผยรายรับ-รายจ่ายของ พรรคและเปิดโอกาสให้ภาคธุรกิจ-เอกชน สนับสนุนการเงินแก่พรรค และสาขาพรรค สามารถรับ การบริจาคจากประชาชนได้

การที่จะพัฒนาระบบพรรคการเมืองให้มีคุณภาพ ไปสู่พรรคมวลชน (mass party) เป็นส่วนควบ (component) ที่สำคัญยิ่งของการปกครองระบอบประชาธิปไตย จะปล่อยให้กลุ่มผู้ ก่อตั้งพรรคพัฒนาไปโดยลำพังนั้นย่อมประสบผลสำเร็จได้ยาก รัฐควรมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการ สนับสนุนการพัฒนา และภาคธุรกิจเอกชน ควรจะได้มีส่วนร่วมสำคัญในการอุดหนุนด้านการเงินโดย เปิดเผยด้วยเช่นกัน พรรคการเมืองเองควรเปลี่ยนแนวความคิดในบางประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมองถึงผลสำเร็จในระยะยาวให้มากกว่าในระยะสั้น โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชน เข้าไปมีส่วนร่วมในพรรค คัดเลือกคนมีคุณภาพลงสมัครรับเลือกตั้งและควรเร่งจัดตั้งสาขาพรรค ขยายขอบข่ายเข้าสู่ชนบททั่วประเทศ

4. ผู้สมัครรับเลือกตั้ง (candidates)

ผู้สมัครรับเลือกตั้ง นอกจากจะมีความสำคัญต่อพรรคการเมืองในแง่ของการได้รับการ เลือกตั้งแล้ว ยังมีความสำคัญในแง่การพัฒนาพรรคการเมืองด้วย ผู้สมัครที่มีชื่อเสียงดี มีความรู้ ความซื่อสัตย์ และคุณธรรม อาจได้รับความนิยมจากประชาชนอย่างกว้างขวาง และในทำนอง เดียวกัน ถ้าผู้สมัครรับเลือกตั้งที่มีคุณสมบัติดังกล่าวแสดงบทบาททางการเมืองอย่างเหมาะสม เป็น ตัวอย่างที่ดีแก่บุคคลทั่วไป ก็มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาพรรคการเมือง ระบอบการปกครองประชา- ธิปไตย และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง พฤติกรรมการลงคะแนนเสียงของประชาชน การใช้จ่ายเงินชื่อเสียง หรือทุจริตในการเลือกตั้ง กล่าวคือ ผู้สมัครรับเลือกตั้งสังกัดพรรคที่เปิดกว้าง มีนโยบายที่ดีใน การแก้ไขปัญหของประเทศชาติ โดยไม่มุ่งหวังเพียงได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งเท่านั้น ก็อาจมี ส่วนส่งเสริมบทบาททางการเมืองของพรรคการเมืองนั้น ให้ขยายขอบข่ายออกไปสู่ประชาชนได้ มาก

ผู้สมัครรับเลือกตั้งจึงมีความสำคัญยิ่งต่อระบบการเลือกตั้ง พรรคการเมืองและระบอบประชาธิปไตย ถือได้ว่าเป็นกลไกสำคัญยิ่งในกระบวนการเลือกตั้ง โดยสรุปแล้ว ผู้วิจัย มีความเห็นและข้อเสนอแนะสำหรับผู้สมัครรับเลือกตั้งในปัจจุบัน ดังนี้คือ

1. ต้องมีความตั้งใจจริงในการสมัครรับเลือกตั้ง เป็นตัวแทนของประชาชน เตรียมตัวเองเพื่อทำหน้าที่ในรัฐสภา โดยการรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม เป็นประเด็นสำคัญสูงสุด
2. เข้าสังกัดพรรคการเมืองที่มีนโยบายเปิดกว้าง มีแนวนโยบายไปในทางระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง กล่าวคือ ไม่ยึดถือตัวบุคคลมากเกินไป สมาชิกมีส่วนสำคัญในการตัดสินใจ และดำเนินกิจกรรมของพรรคโดยมติดของเสียงข้างมากอย่างแท้จริง ไม่เข้าสังกัดพรรคเพราะถูกซื้อตัว หรือให้เงินสนับสนุนการเลือกตั้งจำนวนมาก แต่ถูกบังคับให้ยกมือสนับสนุนการตัดสินใจของกลุ่มผู้นำพรรคทุกครั้ง แม้ว่าจะ เป็นมติที่ไม่ชอบธรรมหรือไม่อำนวยความสะดวกให้กับคนส่วนใหญ่
3. ใช้วิธีการหาเสียงเลือกตั้ง (campaigning) ตามหลักการของกฎหมายมุ่งสอนความรู้ทางการเมือง และยกระดับความเข้าใจการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้กับประชาชน ให้ระลึกอยู่เสมอว่า การแจกล้างของ การใช้จ่ายเงินซื้อเสียง การทุจริตในการเลือกตั้งไม่เป็นผลดีต่อตนเอง สังคม และประเทศชาติ ควรเริ่มต้นด้วยวิธีการที่ถูกต้อง เพื่อความถูกต้องของระบอบประชาธิปไตย
4. แม้ไม่ได้รับการเลือกตั้ง ก็ไม่ควรเปลี่ยนแปลงแนวความคิด และแนวทางในการหาเสียง แต่ควรเข้าร่วมทำงานที่เกี่ยวข้องกับสาธารณะกุศลร่วมกับประชาชนในเขตเลือกตั้ง และเข้าร่วมกิจกรรมกับพรรคการเมือง เพื่อขยายแนวความคิดให้ขยายออกไป
5. ในกรณีที่ได้รับการเลือกตั้ง ควรยึดถือหลักการที่ถูกต้องดั่งตามในระบอบประชาธิปไตยโดยไม่เห็นแก่ความสัมพันธ์ที่ดีในทางส่วนตัว เพื่อสนับสนุนบุคคลบางคนที่กระทำความผิดหรือไม่มีเจตนาที่ดีต่อส่วนรวม แต่ควรดำเนินกิจกรรมทางการเมืองให้เป็นตัวอย่างที่ดีต่อเยาวชนรุ่นหลัง ซึ่งเป็นอนาคตของชาติ เปิดเผยความไม่ถูกต้องของสถาบันนิติบัญญัติ เพื่อสร้างสรรค์สถาบันนี้ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

โดยสรุปแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่า ผู้สมัครรับเลือกตั้งควรเป็นผู้ที่เสียสละอย่างสูง เพราะ ส.ส. หมายถึงผู้ที่ยอมเสียสละเพื่อคนส่วนใหญ่ ไม่มุ่งหวังเข้าไปรักษาผลประโยชน์ของตนเอง หรือมุ่งหวังตำแหน่งสูงๆ ทางการเมืองเพื่อชื่อเสียงเกียรติยศของตนเองและวงศ์ตระกูล ดังที่ค่านิยมในแนวนี้มีมากขึ้นในปัจจุบัน การรับสมัครเลือกตั้งจึงไม่ควรเริ่มต้นด้วยการ "ลงทุน" เพราะจะ

ต้องลงเอยด้วยการ "ถอนทุน" เพิ่มกำไร "ทุกครั้ง" การไม่ได้รับการเลือกตั้งไม่ได้หมายความว่าไม่สพผลสำเร็จโดยสิ้นเชิง แต่อาจมีความสำเร็จบางประการแฝงเร้นอยู่ก็ได้ เป็นต้นว่า มีประชาชนบางคนได้รับความรู้ ความเข้าใจทางการเมืองระบอบประชาธิปไตยเพิ่มมากขึ้น และเป็นการด่วงดุลย์ (balance) "กับนักลงทุนหาเสียง" เพื่อรักษาระบอบประชาธิปไตยให้คงอยู่ต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย